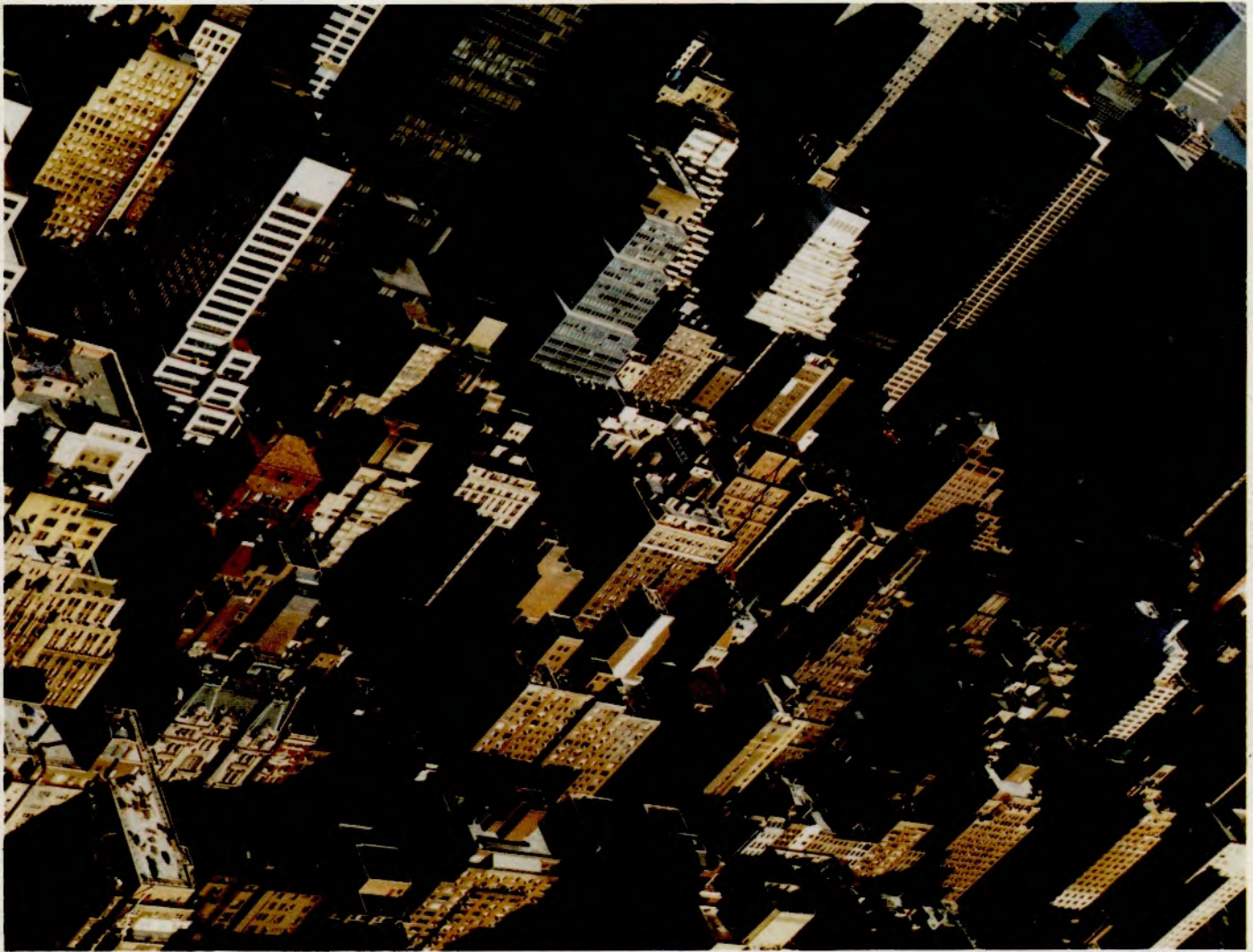

RØDE FANE

Nr. 2-89, Kr. 34,-

Tidsskrift for kommunistisk teori og debatt

B O L I G

Klipp & kommentar

TENK LENGER

UDGIVTE NR. 11 1992 1992 1992 1992

TÆNK LIDT LÆNGERE

Udfordringen fra EF-Indre Marked

Jens Petter Bonde i den danske folkebevægelse mot EF har laget en populær og kritisk studie av det indre marked. Det er ikke for sent å tenke litt lenger, men det haster. Innen 1992 kommer den siste og avgjørende folkeavstemning om Danmark og EF. Utgiver av boka er Folkebevegelsen mod EF, og Regnbuegruppen i EF-Parlamentet.

SMÅGUTT

Bonde legger mest vekt på sosialøkonomiske perspektiv, - om danske bedrifter tjener mer enn de taper på det indre marked. Men han knytter også de fire «frihetene» til begrensning av den politiske sjølrådretten.

En europeisk bilfabrikk som FIAT har 25 lobbyister ansatt i Brussel. Storkapital og EF-beslutninger

vikles sammen. Den ansvarlige generaldirektør for EFs utenrikshandel går på pensjon hos - Unilever.

LISTAN

Danskene kommer langt ned på lista over store firmaer. Et lite land som Holland har tre store multinasjonale: Shell, Philips og Unilever. Disse ligger på første, tiende og ellefte plass på lista over de største selskap i Europa.

Holland har seks selskaper blant de hundre største. Danmark ingen. Blant de 20 største selskaper er åtte tyske, fire franske, tre hollandske, tyre italienske og to britiske. Shell, Philips og Unilever er sammen på størrelse med Sveriges nasjonalbudsjett.

Slik kan et fåtall menn (!) bestemme om bedrifter skal flyttes, saneres eller rett og slett legges ned, frykter Jens Petter Bonde.

FORFATTEREN

Jens Petter Bonde (f. 1948) har fulgt utviklingen i EF på nært hold siden 1972. Først som aktiv i EF-motstandernes Pressetjeneste, siden som redaktør av

Notat - avisa til Folkebevegelsen. Fra 1979 var han medlem av EF-Parlamentet for den tverrpolitiske liste N. Han avlæser Else Hammerich som spisskandidat ved EF-valget i juni 1989.

VELFERD

Danmarks plads i et åbent Europa

Den danske økonomi er i et svært dårligt standpunkt. Den danske økonomi er i et svært dårligt standpunkt. Den danske økonomi er i et svært dårligt standpunkt.

Tilpasning av danske skatter til tysk nivå vil tømme den danske statskassen for 40 milliarder kroner. Hver femte krone skal skjæres vekk fra statens utgifter, og kappene kommer mest sannsynlig på pensjonene, sosiale utgifter og arbeidsledighetstrygd. Bonde sammenligner regelverk og ordninger for arbeidsløse og konkluderer med at en tilpasning til den europeiske standard vil svekke arbeidsløses kår.

EF-STATEN

Får vi en ny folkeavstemning om EF?

Den danske økonomi er i et svært dårligt standpunkt. Den danske økonomi er i et svært dårligt standpunkt. Den danske økonomi er i et svært dårligt standpunkt.

EF er overnasjonalt, og det oppter allerede som en stat. Det eneste som mangler er et flagg og en nasjonalhymne, og så har man en ny supermakt, sa Gal-tung da han var en svipptur innom Norge på vei fra Hawaii til California.

Overgangen fra veto-rettigheter til vanlige flertallsavgjørelser i Ministerrådet innebærer en sentralisme som ikke passer de ulike medlemslanda like godt. Vi arbeider sammen i hundrevis av internasjonale organisasjoner, men det er bare i EF en risikerer å få en lov som umiddelbart binder norske velgere.

MILJØ

Kan vi sikre miljøet?

Den danske ordningen med «gjenbrug» er sunn og miljøvennlig. Men den ble dømt ulovlig i EF. Kommisjonen er veldig for et godt miljø bare det ikke hindrer fri ferdsel av varer og kapital. Det har desverre vist seg at miljøtiltak veldig fort betraktes som uheldig på den rene konkurranse. Konkurransesvridning kalles det.

Den danske ordningen med «gjenbrug» er sunn og miljøvennlig. Men den ble dømt ulovlig i EF. Kommisjonen er veldig for et godt miljø bare det ikke hindrer fri ferdsel av varer og kapital. Det har desverre vist seg at miljøtiltak veldig fort betraktes som uheldig på den rene konkurranse. Konkurransesvridning kalles det.

Det tyske kjemikalfirmaet Hoechst var ikke fornøyd med de danske regler. Her skal bedrifter oppgi hvilke stoffer deres nye produkter inneholder.

Tyskerne fikk Kommisjonens støtte i at et produkt som hadde vært på markedet i et av de andre medlemslanda, automatisk skulle få blancofullmakt i andre land. Debatten om Romatraktatens paragraf 36 er ikke slutt, men vares frie bevegelse er det vanskelig å hindre, uansett hvilke stoffer som spres.

RØDE FANE

INNHOOLD

Klipp og kommentar	s.2
Innhold	s.3
LEDER:	
Partiet og teorien	s.4
BOLIG:	
Prisen på boligene, av Tolleff Hovig	s.6
Mennesket mellom boligene, av Petter Nordahl	s.13
SOVJET:	
Perestrojka i militærpolitikken, av Jan Hattestad	s.19
ARBEIDERKULTUR:	
Inntrykk fra en kulturkonferanse, av Nils A. Raknerud	s.26
ØKOLOGI:	
En Kinesisk miljøkatastrofe, av Nayna Jhaveri	s.31
FAGLIG KAMP:	
LO — ingen fagorganisasjon, av Anders Frøstrup	s.42
AKP-jenter: «råtøffe og tåler alt», av Inger Hardersen	s.46
Førskolelærerstreiken, av Anne Carlsen	s.48

BOLIG

Mennesket mellom boligene

Tolleff Hovig påpeker at den enorme prisstigningen på boliger de siste årene skyldes at staten er i ferd med å fjerne de fleste offentlige støtteordninger som tidligere har holdt prisene nede. Petter Nordahl diskuterer hvordan dette rammer standarden på boligene.

SIDE 6 OG 13

ØKOLOGI

I en artikkel hentet fra det britiske tidsskriftet The Ecologist diskuteres konsekvensene av den planlagte gigant-demningen ved Changjiang (Yangtze) floden. Kinas

moderniseringen får enorme miljømessige konsekvenser.

SIDE 31

En kinesisk miljøkatastrofe

FØRSKOLELÆRER-STREIKEN

Førskolelærerst

Osto Førskolelærerslags streik førskolelærernes streik høsten 1987, var en fire-årig streik som ble avsluttet i januar 1988. Streiken var en del av den store arbeidsretten og mass av de fortsatte streiken og ble og med trappet opp. En streik som varer i mange år.

Anne Carlsen oppsummerer erfaringene fra førskolelærerstreiken i 1988. Kvinneperspektivet, kulturen og demokratiet innad i streiken diskuteres spesielt.

SIDE 48

RØDE FANE

Utgitt av
Arbeidernes kommunistparti
(marxist-leninistene)

Nr. 2 — 1989 — 18. årg.
ABONNEMENT: 180 kr pr. år.

Bestill fra:
Røde Fane,
Gøteborggata 8
0566 Oslo 5

ISSN 0332-7892

Adresse redaksjonen:
Gøteborggata 8
0566 Oslo 5
Postgiro nr. 2 20 84 78
Telefon: 02 / 384250

Redaktør og ansvarlig utgiver:
Trond Christoffersen

Trykt hos A/S Reprografisk
industri

Partiet og teorien

Når en sliter innen sin egen lille nisje i partiarbeidet flere år er det kanskje uunngåelig at en ender opp med å mene at alle andre har for lavt nivå på nettopp det en sjøl driver med. I dette tilfellet; at partiet undervurderer det teoretiske arbeidet. Dette er ikke ment som nok et bidrag til den utbredte krybbebitinga i bevegelsen. Bare noen observasjoner fra vårt ståsted, som leseren kan reflektere over.

■ ■ I de senere år har Røde Fanes opplag gått jevnt og sikkert nedover. Etter et kraftig fall fra 1985 til 1986 på flere hundre abonnenter, fortsatte opplaget å synke med en noe lavere takt, omtrent 100 frafallne pr. år, og vi er nå nede på omkring 1000 abonnenter.

■ ■ Det er to politiske argumenter som går igjen når Røde Fane kommenteres: «Røde Fane er for teoretisk, og Røde Fane er bare for menn.» Alle som leser bladet vet at dette er veldig ensidige karakteristikk. Og uansett hvor riktige karakteristikkene enn måtte være — hvorfor ikke jobbe for et bedre blad, i stedet for å boykotte det?

■ ■ Redaksjonen har de siste fem årene jobbet ganske adskilt fra partiledelsen. Vi er ingen teoretiske gurer som kjører vårt eget løp. Vi har forsøkt å knytte vårt arbeid til de politiske sakene bevegelsen har sloss for.

På 70-tallet het det at de intellektuelle skulle være «ved og vannbærere» for arbeiderklasse. Noen ganger kan en lure på om partiet ønsker vår «ved og vannbæring». Den oppmerksomhet redaksjonen har fått fra partiledelsen har i hovedsak vært negativ. Det er ingen grunn til å nevne navn og rippe opp i gamle sår, men når partiledelsen har snakket til oss har det vært for å gi oss kjeft. Og da partiledelsen sist høst bestemte seg for å ta et krafttak for teorien, og startet sitt «Ut av det brennende huset» pro-

sjekt, ble Røde Fane først fullstendig oversett.

■ ■ Det jeg vil fram til er at teoriens undervurderte plass i partiet ikke er et individuelt problem, men er et resultat av en innstilling som rår i hele organisasjonen. Videre vil jeg argumentere for at denne undervurderingen av teoriens plass i den politiske bevegelsen henger sammen med en idealistisk adskillelse av teori fra praksis.

■ ■ Denne adskillelsen er en gjenspeiling av den samfunnsmessige arbeidsdelingen mellom akademikere og arbeidere i det borgelige samfunn. På grunnplanet i partiet får dette følgende uttrykk: «Teoretikerne utvikler ny ren kunnskap, grunnplansaktivisten arbeider etter evige moralnormer», som å «tjene massene» for eksempel.

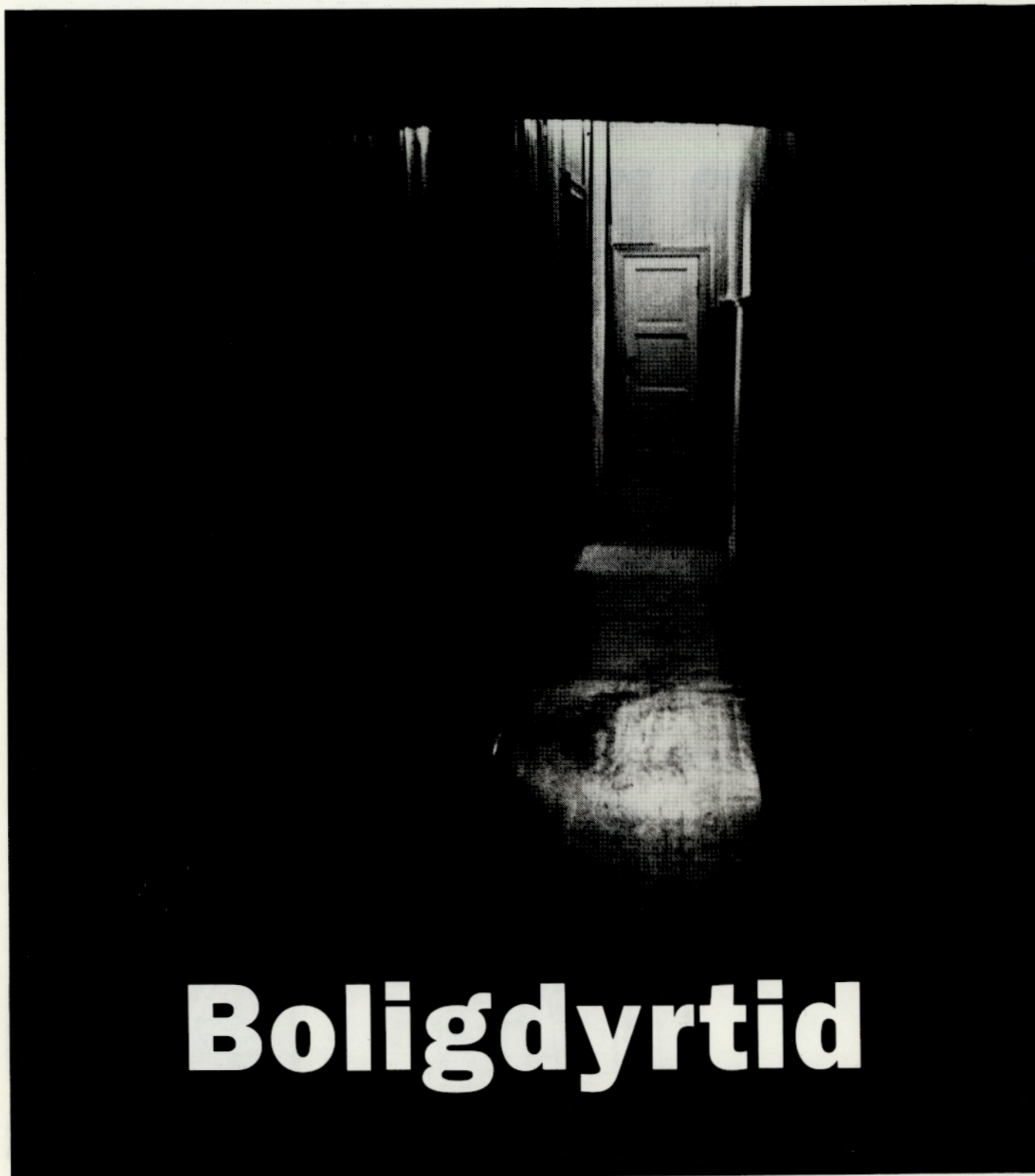
■ ■ Dette standpunktet kom fram da vi diskuterte teoriens plass i partiarbeidet i min partiavdeling. Jeg hadde sammenlignet marxismen med religion. Religionens tiltrekning ligger i at den presenterer endelige svar og endelige løsninger på folks daglige problemer. Mitt spørsmål var om AKP i dag klarer å tilfredsstille dette behovet for endelige svar og løsninger. Eller om vi bare lever fra den ene valgkamp til den neste.

■ ■ Mitt neste spørsmål var om vi klarte å forholde

oss vitenskapelig til vår egen historie, og stadig revurdere vår strategi i lys av nye erfaringer. Hvordan skulle vi finne en middelvei mellom 70-års dogmatisme og 80-års teori-vegning? Her ble problemet med å skille teoretikerne fra aktivistene satt på spissen, for det er åpenbart behov for en evig dialog mellom disse to gruppene.

■ ■ Et teoretisk tidsskrift er nettopp et forum der en slik dialog kan finne sted. Og dette gjør at Røde Fane fortsatt fortjener din oppmerksomhet.

Boligdyrtid

BOLIG

Prisen på boligene

Først vil jeg se på hva som har foregått på boligmarkedet med marxistiske solbriller. Dernest vil jeg ta for meg et knippe av de mest vanlige synspunktene om boligpolitikken. Tilslutt vil jeg se litt på hva som preger politikken i dag, og hva vi kan vente oss.

Av Tolleff Hovig

— Med marxismens solbriller. Pris og verdi er to begreper som peker seg ut som sentrale å undersøke. Prisen er jo lik prisen på varen, i dette tilfelle boligen. Verdien er det gjennomsnittlige samfunnsmessige arbeidet som er nødvendig for å produsere varen. Vi kan tenke oss f. eks. 3000 timer på et hus = 6 biler a' 500 timer. Arbeidet på huset, på materialene, på en del av byggefirmaets bygninger, merverdi som er vanlig i bransjen osv. er inkludert i verdien av huset. Likeledes i bilene. I en normal situasjon vil prisen pendle rundt verdien, styrt av tilbud og etterspørsel. Men det kan også tenkes tilfeller hvor prisen avviker fra verdien. F. eks. kan en bedrift som har monopol i en bransje ofte presse prisen over verdien.

Subsiderte boliger

I boligbransjen mener jeg at prisen i mange år har ligget under verdien. Årsakene til det er at boligmarkedet har vært subsidiert og regulert. De som lager boligene har fått mer for boligene enn kjøperne har betalt, staten har dekket mellomlegget. Dette har lenge vært nødvendig for at folk skulle ha råd til å kjøpe en bolig tilpasset sitt behov i størrelse og kvalitet. Disse subsidiene og reguleringene har stadig blitt redusert i løpet av de siste 10 åra. Det har ført til en prisstigning opp mot verdien, noe som nødvendigvis har ført til en prisstigning langt utover det normale. For et halvt år siden var markedet av forskjellig grunn overopphetet, og jeg vil tro at prisen særlig på luksusboliger lå noe over verdien. Vi har siden dengang hatt en prisnedgang på rundt 205 og prisene i dag ligger antageligvis noe under verdien.

Det problemet kapitalen har, er at å selge boliger til en pris rundt verdien uten subsidier er nesten umulig. Folk har ikke råd. Slik var det også før i tida, rundt 1900-tallet, før subsidiene kom. Løsningen da var at fler måtte slå seg sammen for å ha råd til en enhet. Trangboddheten var enorm. Uten subsidier og reguleringer har neppe kapitalen andre muligheter i dag enn før. Det ser vi allerede på det som bygges, noe jeg skal komme tilbake til.

Går det an å se dette i virkeligheten? Ja, det går an. Først det med prisstigningen langt utover det normale. Det er vel noe alle har sett. La meg ta et eksempel. Jeg hadde en 1-roms leilighet i en lavblokk på Frysja. Den solgte jeg til markedspris 50 000 i -82. Med prisstigning rundt 10% pr. år ville markedsprisen i 1988 vært rundt 88 000. Den ble omsatt for rundt 450 000. Det er vel et litt ekstremt eksempel, men allikevel godt. Det som er betegnende er at det er særlig den delen av markedet som har vært tyngst subsidiert som har steget mest, borettslagsleiligheter o.l. Gamle trevillaer f. eks. har ikke hatt tilnærmet den samme økningen. Det som skjer har jo i realiteten vært at H og Ap har gått sammen om å dele ut store deler av tidligere års subsidier til de som har boliger, for å slippe videre subsidier som hadde vært nød-

vendig for å holde prisene nede. Derfor har motstanden mot tiltakene vært moderat. De fleste har jo bolig, og sier ikke nei takk til prisøkningen. De som ikke har bolig blir jo naturlig nok taperne i dette spillet.

Hvor mye av subsidier skal egentlig til for å presse prisene ned. La oss ta et forenklet regnestykke om Oslo. Oslo har ca. 200 000 boligeneheter, la oss anta en gjennomsnittspris på 500 000. Det vil gi en total verdi på 100 milliarder. I gjennomsnitt omsettes ca. 20 000 boliger pr. år, dvs. at etter 10 år er alle boligene omsatt. Hvis vi tilfører 2 milliarder årlig i 10 år vil det gi 20 milliarder, noe som utgjør 20% av 100 milliarder. I dette regnestykket vil altså 2 milliarder pr. år senke prisen med rundt 20%. Dette er grovt forenklet, men gir allikevel en pekepinn om dimensjonene.

Støtteordninger forsvinner

Hvilke tiltak har vært satt i verk for å ta vekk subsidier og deregulere markedet, og hva har de kostet oss, er nå et betimelig spørsmål. Forskjellige tiltak har vært nødvendige for å dekke forskjellige deler av markedet. På nybyggingsida er det i hovedsak: 1. Gradvis minking og til slutt fjerning av arealtilskuddet, populært kalt gjeninnføring av moms. 2. Solide innstramminger i husbanken. 3. Økt byggherrerente i bankene. 4. Heving av tomteprisene. For borettslag er det 1. opphevelse av takstplikten. 2. Heving av festeavgiftene. På bygårdssida var det ny lov om eierseksjonering som skulle gjøre susen.

For å tallfeste litt. De vanligste støtteordningene: Utbedringstilskudd, etableringstilskudd, bostøtte, arealtilskudd beløp seg i 1976 til 876 millioner og i 1987 til ca. 738,9 millioner (kilde NBI). Hvis en regner dette om i 1987 kroner utgjorde reduksjonen på de åra 1,44 milliard om man vil. Husbankens støtte gis i hovedsak i form av underrente de første årene. Dvs. forskjellen på det låntagerne betaler i rente til husbanken, og det husbanken betaler i rente til dem de låner penger av. I 1980 var det 897 mill., i 1985 var det 1049 mill. (kilde NBI). Utflata på perioden 1976—1987 vil det gi en reduksjon i -87 kroner på ca. 850 mill. Tilsammen gir dette en nedgang i subsidier på ca. 2,3 milliarder på de 10 åra. Hvis det fryses der vil det altså si 2,3 milliarder mindre pr. år fremover enn i -76. I tillegg kommer virkningen av de andre tiltakene som er vanskelig å tallfeste. Dette er nedgangen i kroner og øre. Hvis en regner i prosent av f. eks. statsbudsjettet som øker fra år til år, vil en se at den relative tilbakegangen er enda grellere. I 1981 utgjorde tilskuddet til boligformål 2% av de totale utgiftene i budsjettet. I 1989 utgjorde de 1%. Altså en tilbakegang på 50%.

BOLIG

Har entreprenørene skylda?

Disse bevegelsene mener jeg tyder på at prisene har ligget godt under verdien, men nå har steget opp mot den.

Det finnes en rekke teorier om boligmarkedet. En god del av disse har en kjerne av sannhet, og noen springer ut fra ideologiske retninger. Entreprenørene har skylden, det bygges for lite/for mye, det er billigere å leie, vi må bygge boliger ikke næringsbygg, subsidier fører til prispress — er vel de som er mest fremme i diskusjonen. La oss ta en liten titt på disse argumentene.

1. Entreprenørene har skylden, de presser prisene over verdien med ublu fortjeneste-marginer. Jeg tror ikke det er sånn. Entreprenørene konkurrerer seg imellom og kan ikke fastsette prisene på egenhånd. I den tiden vi har bak oss har riktignok mange presset prisene opp, pga. at den totale etterspørselen har vært så stor. Men nå er trenden motsatt, og de fleste entreprenørene har store renteutgifter på boliger de ikke får solgt. Så sett over tid tror jeg ikke entreprenørene tjener så enormt. Vi kan se på noen tall. Tallene for de største entreprenørene er sånn (kilde: Byggeindustrien)

Tabell 1.

år	profitt kr	oms.	profitt %
1982	131	7533	1,7
1985	100	11 176	0,7
1986	-325	15 994	-2,0
1987	460	16 874	2,7

1988 har vært et bra år for de fleste. Selmer-Furuholmen økte f.eks. driftsresultatet fra 25 mill. til ca. 46 mill. mens 1989 ser ut til å bli et svært vanskelig år. Så hvis man flater ut over flere år er det gjennomsnittlige fortjenestenivå lavere enn i de fleste andre bransjer. Det virker som om de som opererer innenfor husbankens rammer har det mest stabile overskuddet, mens de som produserer ferdighus og villaer har hatt det vanskeligere. Saga-hus f.eks. gikk overende faktisk før høykonjunkturen datt sammen.

Et annet sted det måtte merkes om enterprenørene melket markedet er i prisstigningen på byggevirksomheten i forhold til konsumprisindeksen. Statistisk sentralbyrå har en tabell over byggekostnadsindeksen. Jeg har tatt frem en fra statistisk ukehefte 33/88. Konsumprisindeksen ligger her på 212,9 med 1979 som utgangspunkt (100). Byggekostnadsindeksen (for boliger) ligger her på 203,6 med 1978 som utgangspunkt. Vi ser her at byggekostnadene har steget noe mindre enn prisene ellers, over en litt lenger periode. De tabellene rimer dårlig

med at entreprenørene har presset prisen over verdien i perioden. Min konklusjon er at selvsagt har entreprenørene presset sitronen for det den var verdt i perioden vi har bak oss, men at de nå får en blåmandag. Utlignet over de siste 10 år hvor prisstigningen på boliger har vært ekstraordinær høy, er det vanskelig å se at entreprenørene har vært årsak til dette gjennom høyere profitter.

Bygges det for lite/mye boliger?

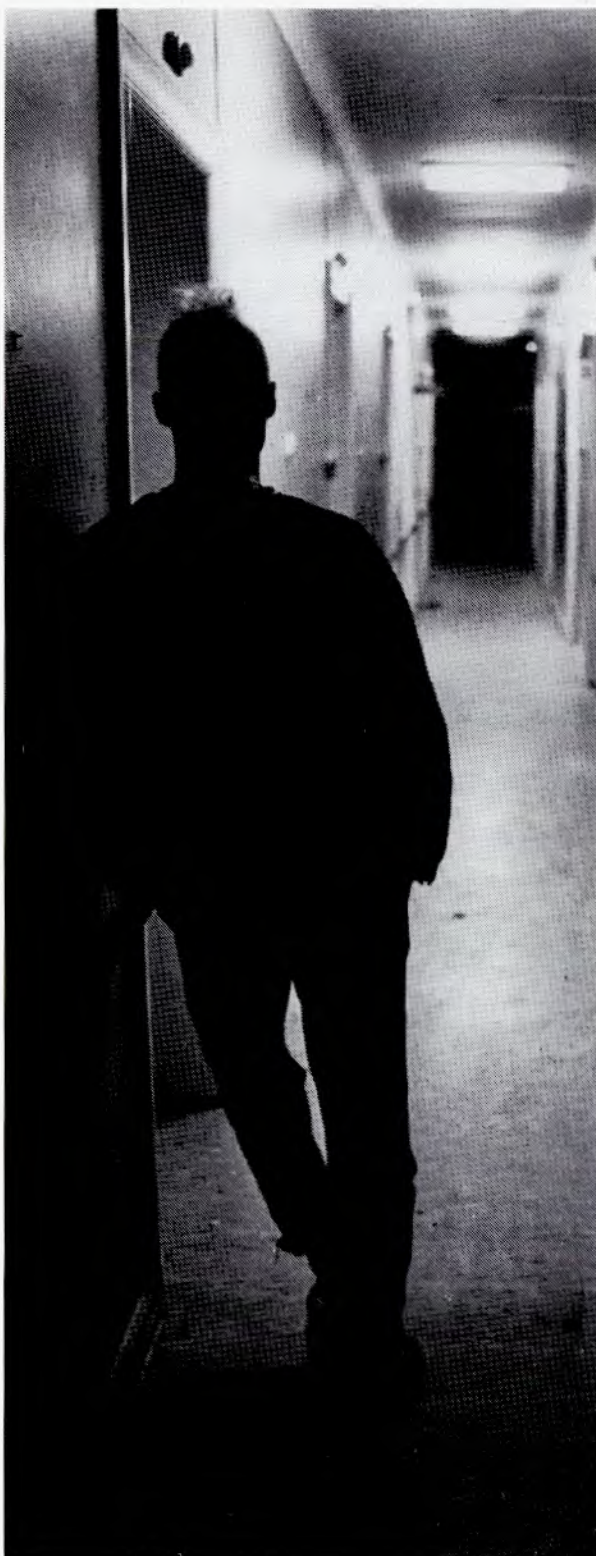
Dette var Fr.Ps, eiendomsmeglernes og økonomers forklaring på den høye prisstigningen. Disse holder naturlig nok kjeft i disse tider. De burde vært konfrontert hardere med realiteten i dag. Deres tekst lød: Det bygges for lite boliger, etterspørselen presser prisen i været, bygg flere boliger. Disse har forstått lite eller ingenting av hva som har skjedd. Særlig i dag hvor det er over 1000 usolgte nye boliger i Oslo kan man se deres teoriers ynkelighet. Først sa de det bygges for lite boliger. Det er for såvidt sant. Det bygges i et kapitalistisk land alltid for lite boliger for folks behov. Men i forhold til kjøpekraften som etterspør boliger bygges det ikke for lite. Det ser vi i dag.

Jeg gjorde for moro skyld en undersøkelse av etterspørselen og tilbudet av boliger i Oslo. Se boks 1.* Resultatet 1977—1986 er en netto overdekning på 266 enheter. Det er i hvertfall ikke mulig å spore en kraftig forandring i retning økt etterspørsel. Det hefter riktignok mange usikkerheter ved denne undersøkelsen, men andre ting tyder også på at det ikke er så mye hold i påstanden om at økningen i Oslo har vært spesielt stor. Prisene har steget så og si over hele landet samtidig, og det kan vel ikke være økt etterspørsel overalt samtidig uten en økning av folketallet. Men det er allikevel en kjerne av sannhet i teorien om økt etterspørsel. Kombinasjonen av høykonjunktur, tro på gode inntekter og løssluppen kredittpolitikk økte etterspørselen. Dvs. pengevolumet som etterspurte boliger ble større, selv om antall folk ikke ble det. Dette har hatt en viss innflytelse på prisene, og mange steder ble prisene presset over verdien. Jfr. f. eks boligprisene på Aker Brygge. Nå har pengevolumet som etterspør boliger sunket radikalt, men ikke antall folk.

Det sies at prisene i gjennomsnitt har sunket ca. 20%, og de ligger etter min vurdering i dag noe under verdien, og der kan de bli liggende lenge. Det Fr.P m.fl. trodde og sa, var at antall folk som hadde behov for bolig hadde vokst. Oslo var et pressområde. I deres forestillingsverden har alle råd til passende bolig. Resepten var da også logisk; bygg flere boliger. Det de ikke har skjønt, er at hvis folk skal betale en pris som er lik verdien av boligen er det de færreste som har råd til en passende bolig. Usubsidierte boliger blir for dyre for folks lommebok og resultatet blir da at folk må kjøpe «upassende» boliger, noe jeg skal komme tilbake til.

BOLIG

Flere utleieboliger?

Et annet bomskudd i debatten har etter min mening vært kravet om utleieboliger. Mer leieboliger spesielt for unge har vært lansert som løsning. Hvis man har en bolig man ikke trenger sjøl, kan man jo enten selge eller leie ut. La oss si at prislappen er 500 000. Da kan man selge den og sette pengene i banken og la oss si få 12% dvs. 60 000 i året i rente. Hvis du skal leie den ut må du følgelig ha tilsvarende + vedlikeholdet i året for ikke å tape. Dvs. leiligheten vil koste 5000 pr. mnd. i renteutgifter + vedlikehold og kommunale avgifter la oss si 1000 kr. i mnd. Tilsammen 6000 kr. pr. mnd. Noen ildsjeler vil si at verdistigningen må trekkes i fra, men selv om en gjør det er det ikke mye man sitter igjen med for 5000—6000 kr. måneden. Det hadde ikke vært stort dyrere å kjøpe med et billig lån. Utleiepriser vil etter min oppfatning stå i det forholdet til prisen på boligen. Det gjelder såvel private som offentlige utleiery. Eneste fordelene med utleieboliger er at det kan være noe lettere å presse fram subsidier, ellers ser jeg få fordeler.

For mange næringsbygg?

Vi må bygge boliger, ikke næringsbygg — har også vært en variant. For meg er det et propagandanummer fra sosialdemokratiet. Det baserte seg på at det var knapphet på bygningarbeidere, og de som var drev med næringsbygg og ikke boliger. Det er muligheten til å oppnå fortjeneste som styrer hva som bygges, ikke antall bygningsarbeidere. Bygningsarbeiderne har alltid blitt brukt som trekkspill, og å tro at antallet betyr noe for hva som bygges må være en illusjon. Ta situasjonen i dag; det er bygningsarbeidere i fleng. Boligprosjektene ligger klare til utbygging, ferdigbehandlet i alle instanser, men de settes ikke igang pga. at profittpotensialet er for dårlig og bare derfor.

Eller et annet eksempel. Selmer-Furuholmen har tre avdelinger hvorav en for boliger og en for yrkesbygg. I et toppår som -88 er avd. resultatet i boligavdelingen 6,8% av omsetningen; tilsvarende for yrkesbygg er 5,6%. Vi ser at fortjenesten på boliger faktisk har vært høyere enn yrkesbygg, uten at det resulterer i noen omlegging av planene. Poenget er at alle prosjekter som har et stort nok profittpotensiale settes i gang. Arbeidere og den slags, skaffer man seg alltid er holdningen og også realiteten. Den eneste logiske begrunnelsen for etableringsstopper av yrkesbygg i Oslo, var å tvinge etableringen utover i landet, ut av Oslo.

Er subsidier farlige?

En variant har vært at subsidier det er farlig det. Det fører til at folk får mere å kjøpe for, følgelig blir etterspørselen større og prisene dermed høyere. Dette må være

Regneeksempel for et år, f.eks. 1985:

Netto innflyttere over 15 år	+ 971
Årskull 22 år	+ 6442
Skilte	+ 1500
Samboskifte	+ 945
Brutto boliggetterspørsel	= 9858
Inngåtte ekteskap	- 2250
Inngåtte samboerskap	- 1350
Gifte innflyttere	- 223
Samboende innflyttere	- 133
Netto boliggetterspørsel 1985	= 5902
Døde 6410 (just. for døde i ekteskap)	- 4936
Netto boligbehov	- 966
Boligtilvekst -85 2295-avgang 839	+ 1495
Overdekning	= 529

Tallene er basert på Oslo Kommunes statistikk. Hvis man tar det mest usikre tallet, nemlig boligavgang, og øker med 1000 pr. år, vil man få følgende tabell:

1977	+ 1239
1978	- 110
1979	+ 683
1980	+ 482
1981	- 607
1982	+ 117
1983	+ 339
1984	- 1929
1985	- 471
1986	- 523
Totalt	+ 266

noe såkalte økonomer har lært på skolen. Realiteten er at det ikke er folks kjøpekraft som subsidieres, men elementene som betyr noe for prisdannelse av bolig. Følgen blir at prisene på bolig synker, og folk kan kjøpe noe mer «passende» ut i fra sitt behov.

Essensen av dagens boligpolitikk er at pengestrømmen fra vanlige folk til kapitalen svulmer opp. Her som på så mange områder hjelpes kapitalen fram av politikerne. Folk skal tynes til siste krone. Den første metoden er som sagt at subsidiene skrelles vekk og prisene stiger mot verdien. Dette er en uttrykt målsetning for politikerne. En av grunnstenene i denne politikken, stortingsmelding 12, 81-82 formulerer det slik på s. 42: «En større vektlegging på de selektive virkemidler må også sees i sammenheng med at det generelle inntektsnivået i landet har kommet opp på et meget høyt nivå og er flerdoblet i løpet av etterkrigsårene. *Behovet for statlig subsidiering av boligforbruket skulle derfor ikke være til stede i samme utstrekning som tidligere.*» Hvis en skreller vekk de snirklete formuleringene står målet klart, boligforbrukerne har det for godt, de må betale mer til staten, som så kan porsjonere det ut til kapitalen. Den andre metoden for å tyne folk har jeg ikke snakket så mye om hittil. Når prisene stiger skjer to ting: boligglanene svulmer opp, og parasittene tjener mer. Med parasitter tenker jeg på staten og eiendomsmeglerne. Staten tar en dokumentavgift på 1,25 av omsetningen, og det er klart at når en bolig omsettes for 600 000 i stedet for 400 000 tjener sta-

ten ditto. Likeledes med eiendomsmeglerne som også tar prosenter av omsetningen.

Når boligglanene svulmer opp tjener bankene og staten ved Norges Bank bedre. De økte prisene fører til at folk totalt sett må låne atskillig mere penger enn før. Og i tillegg til at utlånsvolumet har økt har renten også steget. Norges Bank som låner ut penger til bankene har tatt sin del av denne kaka. Et lite overslag viser at gjennomsnittlig rente på boliglån har steget fra 8,95% i 1977 til ca. 16% i 1987. Hvis man ganger dette ut med utlånsvolumet viser det seg at bankenes renteinntekter på boliglån steg fra 3,5 milliarder i 1979 til nesten 17 milliarder i 1986 (kilde: kredittmarkedsstatistikken til Statistisk Sentralbyrå). Hvis man trekker fra prisstigningne gir det en økning fra vektall 100 i 1979 til 262 i 1986. I 1987 og 1988 har det steget ytterligere. I tillegg kommer en lignende økning på lån gjennom forsikringsselskap og i privatmarked. Så at regjeringa klarer sin målsetning om å «dempe det private forbruket» er det liten tvil om. H og Ap har vekslet om å sette denne politikken ut i livet gjennom 10 år. Dette har bragt hele boligmarkedet i en kvalitativt ny situasjon, så la oss se litt på hva vi har i vente og hva våre svar kan være.

Hva kan vi vente oss?

La meg repetere problemstillingen en gang. Kapitalen har et problem. Det er at det ikke er noen indre sammen-

BOLIG

heng mellom det en bolig koster, og en industriarbeiderlønn. Normalt vil man ikke kunne kjøpe en romslig bolig til sin verdi for en vanlig lønn. Dette har kapitalen i etterkrigstiden løst ved å subsidiere og regulere boligtilbudet. Dette er nå mer og mer historie. Problemene forsterkes ved at gapet mellom folks inntekter og boligens verdi er sterkt økende. Grunnrenta dvs. tomteprisen i Oslo er relativt høyere nå enn den var, f.eks. ved drabantbyutbyggingene. Derfor kan betonglokk nå snart konkurrere med tomteprisen. Et eksempel på gapet mellom boligens verdi og en vanlig lønn bør illustreres. La oss si en lønn på 150 000 kroner og passende bolig til 800 000. 800 000 vil gi en rente og avdragsbelastning på rundt 11 000 i måneden, dvs. 132 000 i året som er en vits med 150 000 i lønn.

Hvilke mulige løsninger har kapitalen i denne situasjonen? Dersom de ikke vil subsidiere har de etter mitt skjønn bare en mulighet: *senke boligstandarden!* Såkalt markedstilpasning. Dvs. ved en inntekt på 150 000, en bolig priset rundt 300 000—400 000. Størrelsen på boligen må ned, tomteprisene må presses — dvs. en øket utnyttelsesgrad, kvaliteten må ned, vedlikeholdsutgiftene må ned osv. Dette kommer til å bli og *er allerede* den nye ledetråd i boligpolitikken.

Vi hører melodien. Erna Ansnes A, H, Fr.P. faller hverandre om halsen. Det må fortettes, det er så lite tomter i Oslo. Vi har levd over evne du og jeg, kjøpt forgylte palasser så og si, nå kommer regningen. Det er så mange mindre leiligheter. Vi må bygge billigere, folk kan heller utvide senere i livsløpet. Vi må stramme inn husbankens standarder, så flere får lån, osv., osv., osv. Dette er politikernes flerstemte falsettsang. Dette er det kapitalen nå ønsker å rydde grunnen for. Og fagmiljøene henger seg på. Det er forstemmende å se en tidligere radikaler som Peter Butenschön, nå guru i firmaet InBy Oslo, prøve å spille førstefiolin i dette racet. Han argumenterer for sterk fortetting i indre by. Man kan henge nye boliger utenpå de eksisterende, bygge med felles toalett og vaske-rom osv. I arkitektmiljøer holdes seminarer om trangbodhetens foretreffelighet og sosialøkonomiske lønnsomhet. Til og med en mann som Thomas Thiis-Evensen argumenterer for boligsøkskraper i sentrum. Husbanken sørger for sitt område. Størrelsen på husbankfinansierte boliger skal ned. Det har i mange år vært forbudt å bygge etroms leiligheter ut fra at selv enslige har behov for to rom. Dette forbudet er nå opphevet, osv.

Entreprenørene bidrar med sitt, og omprosjekterer allerede ferdig prosjekterte boliger, sånn at de blir mindre og billigere. Nye prosjekter lages med stadig mindre boliger. Man trenger ikke være noen stor spåmann for å forutse at trangbodheten og forslummingen kommer til å øke drastisk i Norge, de neste 20 årene. Jeg kunne nevnt en rekke eksempler på denne utviklingen, men det

ville sprengt denne artikkelens rammer. Det er i dag et stort antall saker som fagetaten bygningskontrollen har avvist, som ankeinstansen bygningsrådet (politikkerne) har godkjent, som ankeinstansen fylkesmannen har avvist som regel pga. for høy utnyttelsesgrad, og sendt tilbake. Disse sakene vokser i antall og lever sitt eget liv, vandrende mellom instansene. Slike saker var et forsvinnende mindretall for få år tilbake.

Våre svar

Hvilke svar har vi så og komme med? Det er to områder som krever sin løsning. Det er det politiske svaret og det organisatoriske svaret som må gis. På det politiske området har jeg noen almene forslag. De må selvsagt konkretiseres, men det får stå over til en annen artikkel.

1. Ikke fire på standardkravene. Hvorfor skal bare de rike ha god plass og god kvalitet? Vi vil også ha plass, lys, luft og grøntarealer. Vi sier nei til standardsenkning.

2. Det må være sammenheng mellom boligprisene og gjennomsnittlig industriarbeiderlønn. Ingen konsumprisindeks uten at dette er med. Denne sammenhengen skal være en boligpolitisk målsetning osv.

3. For at dette skal være mulig må boligtilbudet subsidieres og reguleres. Reguleringenes funksjon er stort sett å påse at prisreduksjonen som subsidier skaper, forblir hengende ved boligen når den omsettes, og ikke tas ut som gevinst av selgeren. Subsidiert er forsåvidt ikke helt korrekt språkbruk. Staten tar inn formidable summer i avgifter og gjennom Norges Banks renteinntekter på boliglån. Ved nybygging utgjør statens avgifter 14,68% av kostnadene (NTBI -87). Så bare ved å ta vekk de umiddelbare avgiftene vil prisene synke nesten 15%. Så parasittene er som sagt mange og store.

I tillegg kommer bankenes ågerrenter på boliglån, som utgjør enorme summer. Så rentekampen er viktig for boligkampen.

Så er det problemene på det organisatoriske området. I etterkrigstiden var bolignøden stor. Da dannet man boligbyggelag som skulle ivareta de boligsøkendes interesser. De hadde ofte utspring i politiske partier, men ikke nødvendigvis. AP hadde OBOS. NKP — USBL i Oslo. Boligbyggelagene var de boligsøkendes interesseorganisasjon, både mht. å bygge boliger og å få prisen lav gjennom subsidiert. I dag er boligbyggelagene sterkt svekket som de boligsøkendes interesseorganisasjoner, og ivaretar ofte helt andre interesser. Det betyr at de boligsøkende i dag er uten reelle interesseorganisasjoner. Jeg har ingen tro på at andre, være seg politiske aktivister eller velmenende politikere, kan føre denne kampen for de boligsøkende. Det betyr at skal man ta opp hansken mht. boligkampen, må det bygges opp interesseorganisasjoner rundt de boligsøkende. Hvordan det bør gjøres kan være emne for minst en artikkel, men det blir uansett et langt lerrete å bleke. ■

Mennesket mellom boligene

BOLIG

En 3-roms leilighet er en 3-roms leilighet. Du skal kunne ete, bæsje, vaske deg, sove og slappe av. Men det er ikke uvesentlig hva slags standard du har til rådighet. Det er heller ikke uvesentlig hvordan boligkvartaler planlegges, hvilke fellesfunksjoner som tillegges boligområdene og hvor det bygges. Parallellt med boligdyrtid foregår det i dag et stortilt angrep på boligstandarden. Vil du akseptere et soverom uten vindu?

Av Petter Nordahl

Det som var igjen av den sosiale boligpolitikken har blitt rasert i løpet av de siste 10 åra. Vi har kanskje vært vitne til et av de største angrepene på folks levkår etter krigen. Dette er mitt utgangspunkt.

Det bemerkelsesverdige er at dette har foregått under applaus fra de største politiske partiene og store deler av befolkningen. Det har blitt jevt å eie sin egen bolig. På grunn av boligens pris kan svært få betale den kontant. Derfor blir kredittpolitikken knyttet til boligmarkedet av stor betydning. Store midler som var satt av gjennom Husbanken og Landbruksbanken kom i hovedsak arbeiderklassen og småborgerskapet til gode. Større vekt på rentefradragsretten kommer de høyere sjikt av småborgerskapet og borgerskapet til gode. Denne omvendte «Robin-Hood» — politikken gjør at de samme politiske partiene ser det uungåelige med den høye inngangsbilletten på boligmarkedet: Ungdom blir stående i permanent boligkø. Men den konklusjonen de ikke er villig til å trekke, er at ungdommens boligproblem er sjølve boligproblemet.

Utleieboligen

For å avhjelpe den største bolignøden blandt ungdom er det blitt satt av penger på statsbudsjettet til innskuddsfrie utleieboliger. Et av utleieprosjektene kan vi nå se ferdig i Hedemarksgata 7, 9 og 11 på Vålerenga i Oslo. Areal: Gj.snitt 41 m². Leietid: 4 år, under forutsetning

av at du er under 25 år. Leie pr.mnd: kr.3000,-. Tekjøkken i en del av stua, lite soverom, dusj, — standard som en hybel-leilighet. Disse utleieboligene vil kunne komme til å bli normgivende for hva som er en akseptabel bolig i 90 åra. Hvordan skal man klare å hive ungdommen på gata etter 4 års leietid?

Boalternativene finnes ikke. For ungdom og førstegangssøkende på boligmarkedet vil hybelleilighetene komme til å bli en permanent boform.

Tapet av eksisterende utleieleiligheter i storbyene på grunn av byfornyelse er brukt som argument i forsvaret for nye innskuddsfrie utleieboliger. Men den store bolig-mangelen skyldes ikke tapet av utleieleiligheter, i beste fall er dette en bieffekt. Alle de politiske partiene, fra Fremskrittspartiet til SV, stiller seg bak de nye utleieboligene. Som svar på boligmangel og boligdyrtid er utleieboligen et blindspor. Hovedårsaken til at utleieboligene kommer nå, er den store nedgangen i antall produserte boliger.

I 1976 ble det produsert ca. 41 000 boliger. Ved inngangen til 90- åra er dette tallet halvert. I de fleste av Østlandskommunene reises det nå krav om flere små og billigere boliger. Erfaringene så langt tyder på at dette er dårligere og dyrere boliger.

Bostandard

Oslo Kommunes «plan» for boligproduksjon er en entreprenøroversikt over igangsatte prosjekter. Det «bevilges» aldri penger til boligproduksjon og byfornyelse. Beboerne betaler ned hver krone. Private entreprenører bygger ikke boliger i egen regi fordi de tenker på bolig-mangelen. Hva lønner seg? I dag er det opportunt å foreslå små leiligheter for ungdom. Berntsen & Boe A/S prøver seg på Nesodden. Etter markedsundersøkelser forandrer de familiehus til hybelhus. Selvaag A/S presenterer boligblokker med tosidig utnyttelse av korridor, samt leiligheter med soverom uten vindu. OBOS er allerede igang med å realisere et utleieprosjekt med tosidig utnyttelse av korridor ved Skullerudbakken i Oslo. Byrådet i Oslo foreslår å åpne adgang til å produsere 1-roms leiligheter.

Alt det som er vunnet i kampen for en bedre bostandard er nå under angrep. Dette gir seg helt konkrete utslag. Her er et eksempelet hentet fra Holmlia, et boligområde på størrelse med Drammen by, sør for Oslo:

Et av de første boligfeltene som stod ferdig var Sløreåsen Borettslag, innflyttingsklart høsten 1980. OBOS stod som Byggherre. Alle boligene hadde bad/vaskerom. Foruten vaskeservant og toalett, inneholdt badene tørkeskap, rengjøringsskap, badekar, vaskeskum og tilkopling til vaskemaskin. Alt dette var med i innskudds- prisen som dengang var kr. 125 000 for et 5-roms rekkehus.

I de prosjektene som OBOS planlegger å bygge på

Holmlia høsten 89 finnes bare toalettskåla og vaskeservanten igjen på badene. Som arkitekt sitter jeg å stripler tegningene, jeg må antyde muligheten for å kunne plassere badekaret og tørkeskapet, men beboerne skal ikke få det. Likevel er prisen på dette nybyggingsprosjektet høy, ca kr. 12 500 pr m². Innskudd på over 1 million er ikke uvanlig for OBOS-prosjekter i dag.

Min påstand er at det foregår en standardreduksjon på boligen parallellt med at boligen blir dyrere i anskaffelse. De store boligkorporasjonene har senket sine krav til boligen overfor Husbanken. Overfor denne situasjonen er arkitektene maktesløse. De er byggherrens rådgivere, kan påvise mangler og foreslå endringer, men pengepungen avgjør.

Boflate

Ved inngangen til 90-åra er den økonomiske bindingen i arbeidsfellesskapet mellom mann og kvinne brutt. Beboerne er ikke lenger de samme som under etterkrigstidas gjenoppbygging. Nesten halvparten av landets husstander består i dag av en person. Kvinnene har gått ut i arbeidslivet. Antall skilsmisser har økt betraktelig. Det har blitt langt fler eldre. De fleste husstander vil i kortere eller lengre tid også ha et medlem som er bevegelseshemmet.

Denne sosiale virkeligheten har ført til en stor endring av boflaten. Undersøkelser fra Sverige viser at det i 1960 var 1,2 beboer pr. rom (25 m²). I dag er man nede i 0,5-0,6 i nyproduksjonen, det vil si nesten to rom pr. person. Samtidig viser det seg at de nye boligområdene inneholder like mange mennesker som før. Byggevolumet er blitt fordoblet, men offentlig fellesfunksjoner som barnehager, skoler og kommunikasjonsmidler har uteblitt. En tilsvarende tendens finnes i Norge. Ifølge Statistisk Sentralbyrå var gj.sn. boligflate i 1976 på 87 m², mens bruksarealet i 1986 var 172 m². Arealbegrepet har riktignok forandret seg over tid, men sammen med en nesten halvering av antall produserte boliger i det samme tidsrom, har dette ført til en akutt boligkrise.

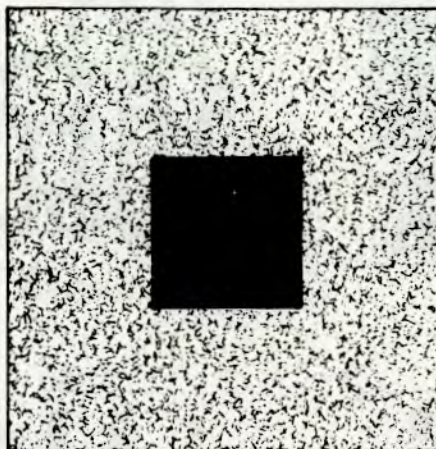
Bedre plass er ikke et ønske fra de som har god råd. Flere og mindre husholdninger har gjort det dyrere å bo.

Boligplanlegging

Arkitektene har i dag store begrensninger på utformingen av rommene. En 3-roms leilighet er en 3-roms leilighet. Men arkitekter og planleggere har i det siste århundre hatt stor innvirkning på bebyggelsesplanene. Oslo i 80-åra har vært en historie om en utvikling bort fra det frittliggende lamellhuset i parkmiljø, mot den tette kvartalsbydelen.

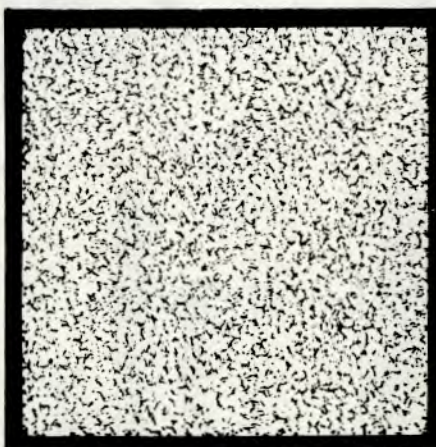
I 1880-åra ble det bygd tette bykvartaler på Grunerløkka i Oslo. Private eiere ville vise fram fine og formelle

Alle boligområder uansett størrelse og beliggenhet har behov for ubebygde arealer. Bebyggelsen må plasseres på en måte som tillater at arealene er anvendelige for mange felles formål.

KLUMP

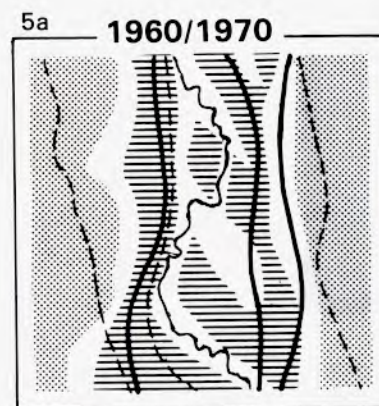
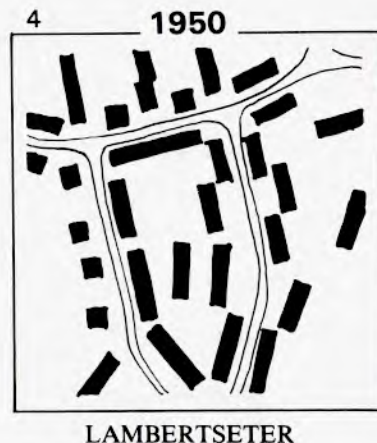
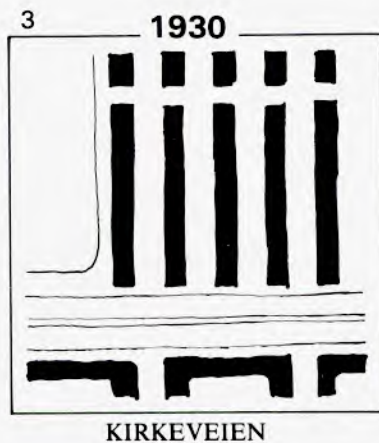
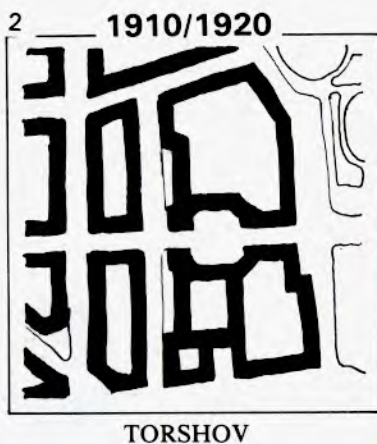
Figuren over viser et fellesareal som ble til overs etter at bebyggelsen var plassert. Det er oppsplitta og ikke særlig anvendelig. Det ligger utenfor sjølve boligområdet. Tilgjengeligheten til friarealet er kun god for de ytterste boligene. Kun få boliger ligger ut mot friarealet.

LINEÆR

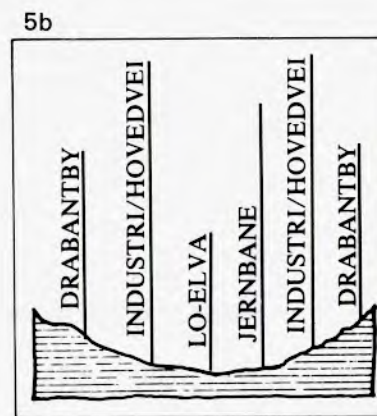
Figuren over viser et fellesareal som er et aktivt ledd i planleggingen. Det er anvendelig for mange formål. Det kan betraktes som en direkte utvidelse av den enkelte bolig. Tilgjengeligheten er god for alle boligene. Alle boligene ligger ut til et friareal.

BOLIG

PRINSIPP-
PLAN GRORUDDALEN

⊗ DRABANTBY --- BANE
≡ INDUSTRI — VEI

PRINSIPP-
SNITT GRORUDDALEN

1. Grunerløkkabebyggelsen i Oslo fra 1880-tallet. Strengt ordnede kvartaler med formelle fasader mot gata. Kvartalene er fyllt igjen med sekundærblokker og bakgårdsbygninger. Trangboddhet og minimum med lysinnslipp. Et klassisk oppbygd mønster med byparken i sentrum.

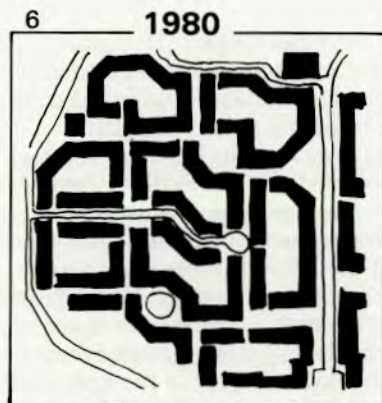
2. Byplansjef Hals reguleringsplan for Torshov 1919. Storgårdskvartalet. Bakgården er borte. De store fellesarealene i midten har større offentlighet enn bebyggelsen på Grunerløkka. Godt med lysinnslipp, alle leilighetene hadde soverom. Bygninger i 3 etg.

3. Den funksjonalistiske planide fra 30-åra i sin ytterste konsekvens. Kirkeveien nær Majorstua i Oslo. Norges tetteste bebodde boligområdene. Parallele lameller vertikalt på gate. 7 etg. Ingen fellesarealer knyttet til gården. På andre siden av gata finnes kvartalstrukturer, bygget i samme tidsperiode, men i «gærn» stil.

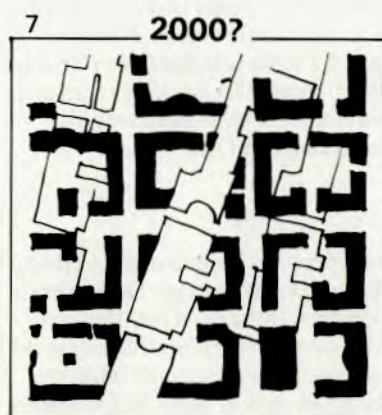
4. Deler av Lambertseter, påbegynt 1953, Norges først store drabantby. Utvanna objekter fra 30-åra. Hus i Natur. Mye sol og luft. Trafikkmønsteret følger husrekkene. Store friarealer. Klumbhusene lite anvendelige. Lambertseter holder fortsatt god standard som bo-områdene.

5a. Den funksjonalistiske soneplanen. Oslos største industriarealer. »Sovebyer» på hver side av industribeltet. De første kjøpesentrenes nedslagsfelt. De siste »funksjonalistiske» planer?

5b. Prinsipp-snitt av Groruddalen. Industri og kommunikasjonsårer legger beslag på de største arealene. Men de hvite feltene på tegning 5a viser også muligheter for bebyggelse.

DALEN/FJELDLUND

GRORUDDALEN VED LO-ELVA

6. 20-tallets kvartaler som forbilde. Byens offentlige elementer: Torget, allen, aksene, gata, plassen og gården. Linære bebyggelsesmønstre. De fleste bor i periferien. Planen viser Enskededalen i Sverige. Prinsippene også brukt på Fjeldlund borettslag på Holmlia i Oslo. Et lignende bebyggelsesmønster ved Skarpnack i Sverige har integrert boliger og arbeidsplasser.

7. Boliger i Groruddalen. Kvartalsby som form. 2-3 etasjers bebyggelse. Lav utnyttelsesgrad. Gater på fire sider, fellesarealer. Den strenge rektangulære formen brytes opp av plassdannelser langs Lo-elva. Noe industri /arbeidsplasser vil trenge seg inn i boligområdene. Er det mulig å tenke seg 20 000 nye boliger blandt industriområdene i Groruddalen?

fasader mot gata. Inne i gårdsrommene ble alt «skrotet» pakka sammen. Arbeiderklassen kom til å leve i nedverdige forhold. Den dag i dag tenker Byfornyelsen fortsatt mere på den utvendige standarden.

Fra 1911 til 1929 tok Oslo Kommune på seg ansvaret som utbygger. Fra denne tida har vi noen av de fineste sosiale boligprosjektene i byen: Rivertz-kvartalet på Sagene, Lindern, Torshov. Lille Tøyen Hageby og Ullevål Hageby. Det siste hadde arbeiderklassen ikke råd til. Byplansjef var Harald Hals, en radikaler med flere reiser bak seg til det sosialistiske Sovjet. Boligområdet Torshov viser fram aktverdige fasader mot utsiden, men også innad mot de store felles gårdsrommene. Kommunen tok på seg ansvaret for folks boligstandard.

Lys og luft

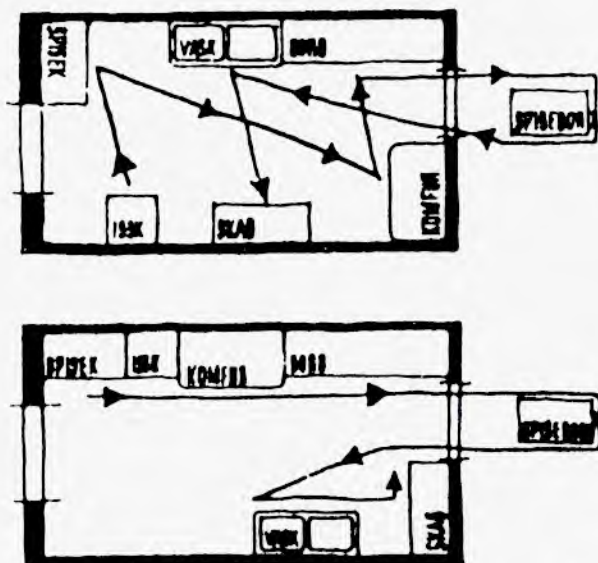
Krisa i verdensøkonomien satte en stopper for Kommunen som byggherre i 1929. Men fortsatt stod planleggere overfor store utfordringer: Hvor skal arbeiderklassen bo? Hvordan skal de bo? Og til hvilken pris? Samtidig førte industrialismen med seg nye teknikker i byggebransjen som kom til å sprengne rammene for det klassiske formspråket. I 1930 skulle den «gamle verden» forkastes. Det ble stillt krav til hygiene, lys og luft for arbeiderklassen. Internasjonale arkitektkongresser studerte minimumsboligen — «Wohnung für das Existenzminimum» — boligproblemet og byggeteknikkens rasjonalisering ble diskutert. Man studerte inngående de forskjellige funksjoner i boligen for å høyne standarden. «Laboratoriekjøkkenet» ble utviklet. Denne retninga innafor arkitekturen ble kalt for funksjonalismen og hadde store ringvirkninger på hvordan boligområdene skulle komme til å se ut i flere 10-år framover. Det er viktig å være klar over at funksjonalismen i Norge hadde minst tre sider. Den ene var den estetiske, der bygninger lett ble kubiske etterplapringer. Den andre sida var arbeidsmetodene:

Funksjonsoppdeling, funksjonsanalyse, effektivitet og økonomi. Den tredje sida var det samfunnsbevisste engasjement der boligspørsmålet og hvordan det kunne løses, kom i sentrum. Funksjonalismen førte med seg nye standardhevninger på boligen. Alt i 1931 kunne man i Oslo vise til 2-3 roms leiligheter med sentralfy, felles varmtvannsforsyning, badekar og vaskerom — i boligområder for vanlige folk. Et eksempel er Åsengt.24b, en 3- etg. kommunal leiegård (!) med plaststøpte betongelementer.

Sykler og gangveier

Lambertseter i Oslo er Norges første store drabantby, bygget i 50-åra. Som bebyggelsesmønster består Lambertseter av utvanna objekter fra 30-åra. Artikkelforfatteren er født i arbeiderboligene til Spigerverket på

BOLIG

*Kjøkkenstudier i forbindelse med minimumsboligen.
«Husmora sparer 1 km pr.dag.»*

Åsengt. 24b 1931, arkitekt O. Øvergaard. Første kommunale leiegård som benyttet plaststøpte betongelementer. Funksjonalismen førte med seg nye standardhevinger til disse 2-3 roms leilighetene: Sentralfyr, felles varmtvannsforsyning, badekar og vaskerom i forbindelse med »laboratorie»-kjøkkenet.

Bjølseren. Familien flytta til Lambertseter i 1958. Jeg kan fremdeles huske at jeg sykla rundt på trehjuls sykkel i leiligheten og i det store fellesvaskeriet. Så god plass, og hvilken standard, kunne hoppe i badekaret hver kveld. Fra nå av ble varmt vann og do inne en sjølsagt ting. Men andre begreper dukka opp i boligplanleggingen i 60- og 70-åra: Gangveier, sykler, parkeringshus, biler og sikkerhet. Etterhvert har dette blitt hjelpeløse objekter. Normene på avstand ble ikke nyansert. Må sandkassa

ligge minimum 30 m fra inngangsdøra? Drabantbyene på 60- og 70-tallet skulle være «rene» bo-områder. Byfunksjonene forsvant. Groruddalen i Oslo er uakseptabel først og fremst fordi den er så sterk sonedelt.

Boligfeltet Fjeldlund på Holmlia i 80-åra er et forsøk på kvartalsbebyggelse med servicefunksjoner i umiddelbar nærhet. Å formulere et program for nye boligområder som ligger utenfor den gamle bykjernen, men likevel sentralt er vanskelig. Det å bo på kanten av et friareal er en kvalitet som vurderes høyt av de fleste. Ved å plassere bebyggelsen perifer og i linære formasjoner vil alle ha utsikt til friarealet eller fellesarealet. Planleggere må i dag søke å utforme nye kvartalstyper — i kontakt med natur, gode forutsetninger for lokal offentlighet og lett tilgjengelighet til bylivet. Hvor skal man så bygge? Det behøves ikke å fortette i indre by eller i eksisterende bo-områder. Oslo kan fortsatt spare marka. Hvorfor gjøres det ikke forsøk på å bryte sonedelingen i Groruddalen? Det trengs flere boliger. Det må være en utfordring for planleggere å etablere boligområder på de enorme arealene i denne delen av Oslo.

For hvem?

Det er ingen ting som tyder på at bolig mangelen vil opphøre. Bare det som kan selges vil bli bygd. De desperate vil fortsette å okkupere hus. Dette er en form for rettferdig boligkamp. Men den typiske boligsøkende er ikke lenger 20 år, går i svart skinnjakke og maler håret sitt grønt. Den typiske boligsøkende er en 30-årig kvinnelig fysiokjemiker med 3 års teknisk utdanning. Hun bor hjemme hos mor og far. Hvor lenge vil hun akseptere det? Hvor lenge må hun vente på at boliger blir bygd?

Erfaringene med boligkamp er lang, men det har vist seg vanskelig å organisere de etablerte borettslagene til enhetlige aksjoner. Hvilke erfaringer kan man trekke av «Aksjon Husbank» fra 1983-85?

Hva kan arkitekter og planleggere bidra med? Vil de noen gang komme til å stille seg på arbeiderklassens side som i 30-åra? En 3-roms leilighet vil fortsette å være en 3-roms leilighet, men det er til å grine av når man ser at alt det som er vunnet i kampen for en bedre bostandard nå er i ferd med å raseres. ■

KILDER:

1. Tidsskriftet PLAN 1933 - 36
2. Premisser for konsentrert småhusbebyggelse. Arkitektene HRTB A/S v/arkitekt MNAL Erik Hultberg. 1973
3. Oslo - en arkitektguide. Universitetsforlaget 1984
4. Byggekunst nr. 1, 1988. «Boform og sosial virkelighet.» Johan-Ditlef Martens.
5. Arkitektur nr. 1, 1989 (sv.) «Om bostadskvarteret.» Jan Inge-Hagstrøm, Tage Wiklund.
6. OBOS-prospekter. Hedemarksgata og Skullerudbakken
7. Klassekampen. Kronikker av Torbjørn Hansen.

Perestrojka i militærpolitikken

Av Jan Hattestad

Det foregår en viktig debatt i Sovjet nå om sikkerhetspolitikk. Denne diskusjonen og de endringer som er annonsert, kan om de blir gjennomført, innebære en større kursendring enn Krutsjovs doktrinerevisjon på 60-tallet

SOVJET

Allerede på den 27. partikongressen i 1986 reiste Gorbatsjov en debatt om landets militære doktrine. Man kan spørre seg om hva årsaken kan være til at han så kort tid etter sin suksess i partiet tok sjansen på å reise en kontroversiell debatt om noe så «hellig» som de nasjonale sikkerhetspolitikken.

Ett mulig svar er at Gorbatsjov ønsker å vinne kontroll over den forsvarspolitiske dagsorden. Dette er en nødvendig manøver for å lykkes med arbeidet for å gjenoppbygge Sovjets industrielle og økonomiske basis. Forsvaret koster enormt, det suger til seg det beste av alt, både mennesker og ressurser. Endringen fra ekstensiv økonomisk vekst til intensiv, er ikke mulig uten å begrense overføringene til forsvaret. Et annet svar kan være at de endringer som vi nå ser, er resultat av en lang prosess i sovjetisk doktrine tenking. Rett og slett rasjonelle beslutninger på grunnlag av frykten for atomkrig. Jeg vil ikke kategorisk avvise noen av disse forklaringene, men istedet antyde en tredje forklaring. Endringene kommer akkurat nå fordi Gorbatsjovs mål da han kom til makten var økonomisk revitalisering.

I veien for dette målet står det to hovedhindringer: Det enorme byråkratiet som har forskansa seg i stat og parti, og forsvarspolitikken som helhet — ikke bare forsvarsbudsjettet. Problemet for sovjet-økonomien er ikke

bare de ressurser som er brukt til forsvaret, men framtidige ressurser som ville bli bunnet opp til forsvarsformål pga det tradisjonelle trusselbildet og krav betingta av tradisjonell tenkning om sikkerhet. Gorbatsjov har trolig sett at man måtte fjerne skyggene av en stor sovjetisk militær oppbygging i 1990-årene for å få større armslag for perestroika.

En supermakt i tilbakegang

Gorbatsjov tok over på et tidspunkt da Sovjet var i rask tilbakegang som supermakt. Bresjnevs satsing på militær makt som internasjonalt makt-instrument var iferd med å spille fallit i flere deler av verden samtidig, og ikke minst var forfall i økonomien og teknologisk tilbakeligg-enhet i ferd med å føre landet ut i en dramatisk krise på alle samfunnets områder.

Gorbatsjovs perspektiv, slik det kom fram på den 27. de partikongressen og i boka hans seinere var; Sovjets supermaktsstatus må hvile på en sterk økonomisk, sosial og politisk basis, som bare kan sikres ved økonomiske reformer som vil ha viktige konsekvenser for forsvaret. Dette er grovt sagt det motsatte av Bresjnevs strategi, mer lik Krutsjov's, men som vi skal se mindre bundet opp av ideologiske og filosofiske hensyn.

Utforming av den militære doktrine

Institusjonenes makt i Sovjet er sterk, og særlig innfor feltet sikkerhets-politikk/militærpolitikk. De militære institusjonene har vært premiss-leverandører for både doktrine-utforming og de operasjonelle planer. Ingen sivile ititusjoner har vært istand til å utfordre deres monopol.

Gorbatsjov har klart å bryte dette monopolet. Han har i stor grad brukt andre institusjoner som Utenriks-departementet, Vitenskapsakademiet og Sentralkomiteens sekretariat. Det har blitt en type konkurranse mellom ulike byråkratiske institusjoner om å få låne Gorbatsjovs øre — og fore ham med nye måter å se gamle problemer på. Denne konkurransen tjener Gorbatsjovs hensikt bra, det gir ham større kontroll over de institusjonelle prosessene bak utforminga av militærpolitikken, den begrenser Forsvarsdepartementenes og Generalstabens makt, sjøl om disse enda er den primære kilde for detaljert analyse.

To fløyer

Før jeg går løs på innholdet i debatten om ny militær doktrine skal jeg kort si litt om deltagerne. I kjølvannet av glasnost har en rekke ideer om forsvarsdoktrina vært satt fram, mange enkeltpersoner deltar uten å representere andre enn seg sjøl, men de viktigste aktørene er knytta til ulike maktsentra. Viktige og sterke argumenter

mot den «nye politiske tenkninga» kommer fra profesjonelle offiserer. Dette er selvfølgelig ikke overraskende. Imidlertid ser det ut til at de militære mangler politisk makt til å reise en uavhengig kampanje mot den nye tenkninga om sikkerhet.

Dette er en ny situasjon. Krutsjov forsøkte å vinge-klippe de militære på 60 tallet, men blei styrta. Bresjnev åpna de politiske organer for en rekke generaler. Gorbatsjov har i løpet av få år satt de militære utafør viktige politiske organer, bl.a politbyrået. Det styrker sansynligheten for at fløya rundt Gorbatsjov vil kunne vinne kampen om den nye militærpolitikken.

Den nye militærpolitikken

Gorbatsjovs «nye tenkning» om sikkerhet kan formuleres i noen korte punkter. Ikke alt er nytt, en del er tradisjonelle tanker og ideer, andre er temmelig forskjellig og annerledes.

— **Å hindre krig er en fundamnetal bestandel i Sovjets militære doktrine**

— **Ingen krig, inkludert atomkrig, er fortsettelse av politikk med andre, dvs voldelige midler, og atomkrig ved et uhell er mere sannsynlig enn at noen skulle ønske å starte en slik krig.**

— **Politiske metoder for å trygge sikkerheten er mer effektive enn militære/tekniske metoder.**

— **Sikkerhet er gjensidig: Sovjets sikkerhet kan ikke fremmes ved å øke andre staters usikkerhet.**

— **Såkalt «tilstrekkelig sikkerhet» skal være basisen for den framtidige kamp beredskapen til Sovjets væpnede styrker**

— **Sovjets militære strategi skal baseres på «defensivt forsvar», ikke offensive evner og operasjoner.**

I fortsettelsen skal jeg se litt nærmere på disse militærpolitiske tesene.

1. «Hindre krig»

Historisk har det å hindre krig vært sentralt i Sovjets sikkerhetspolitikk, men utelukkende som taktisk element. Stalins taktikk før 2. verdenskrig var et forsøk på å hindre krigen, i det minste utsette den lengst mulig og om mulig holde Sovjet uttafor. Samtidig mente Stalin at krig mellom sosialisme og kapitalisme i lengden var uunngåelig pga kapitalismens lovmessige ekspansive natur, derfor var det avgjørende at man forberedte seg militært. Noe av det første Krutsjov foretok seg som partisjef var å revidere tesa om krigens uunngåelighet, men forestillingen om vesten som det aggressive blei bevart i den militære doktrina. Under Bresjnev blei nettopp dette synspunktet brukt som en hovedbegrunnelse for å utvikle ei militær doktrine med svært offensive operasjonelle konsekvenser både på det konvensjonelle og strategiske plan. Også på det utenrikspolitiske plan, i

forholdet til andre stater resulterte denne offensive tesa i en aggressiv politikk. Stikkord her er invasjonen i Tsjekkoslovakia, militær innblanding i mange stater i tredje verden, stor våpeneksport og ikke minst okkupasjonen av Afghanistan.

Gorbatsjovs «nye tenkning» slår fast at å hindre krig er det fundamentale mål til Sovjets militære doktrine. Faktisk ser det ut til at han har store deler av den militære elite med seg. Dette er en viktig revisjon som gir

Gorbatsjov en legitim doktrinal basis for å redusere nåværende styrker og framtidig tilvekst i militær makt. Enighet på dette plan, som kan åpne for drastiske endringer i forsvarsstrukturen og ressurs-tilgang kan virke merkelig, men har nok sammenheng med at det her dreier seg om abstrakte teoretiske formuleringer. Som vi skal se seinere vil de ulike fløyene legge relativt forskjellig konkret innhold i hvordan krig best hindres.

2. Frykten for atom-krig ved uhell

Den «nye tenkninga» legger større vekt på faren for atomkrig ved uhell. Tesa om at krig er fortsettelse av politikken med andre, dvs voldelige midler er definitivt forlatt. Gorbatsjov vil ha atom-paritet på et lavest mulig nivå. Store kvanta atomvåpen øker usikkerheten og kan øke faren for — som et SK-medlem uttrykker det: at «atomkrig kunne begynne og ende uten politiske beslutninger». Dvs teknologi og ikke politikk kunne forårsake atomkrig.

Vitsen med å tone ned faren for «overlagt» atomkrig og legge større vekt på atomkrig ved uhell er at det legger grunnlaget for å redusere rolla til militær makt i Sovjets utenrikspolitikk generelt og for å redusere de strategiske atomstyrkene spesielt. De militære ledere er ikke lykkelige over denne forskyvningen, forsvarsminister Yazov

SOVJET

har en meget klar kommentar: «Sovjet må være forberedt på å slåss alle typer krig, også atomkrig.»

3. «Nye realiteter»

Tradisjonell Sovjetisk militær tenkning har alltid underordna det å avverge krig den militær makt, som den fundamentale basisen for å opprettholde Sovjets nasjonale sikkerhet.

Gorbatsjov har igjen gått i spissen for nye ideer. Han snakker om «nye realiteter», og mener at politiske metoder framfor militære har blitt hovedverktøyet for å sikre Sovjets sikkerhet — kanskje de eneste. Gorbatsjov viser til to forhold som er selve fundamentet for disse «nye realitetene». Den voldsomme mengden atomvåpen som gjør krig meningsløst. Og som en delvis direkte følge av

dette: vest utgjør ikke samme trussel som før mot sovjetisk sikkerhet.

De militære er skeptiske til disse «nye realitetene», særlig fordi de ikke kan se at trusselbildet for Sovjet er vesentlig endret, de frykter en utvikling i retning av militær underlegenhet.

4. Gjensidig sikkerhet

Sovjets militære doktrine etter krigen synes å ha vært tufta på et null-sum-spill. Sovjets egen sikkerhet har best blitt tatt vare på ved å øve en voldsom trussel mot definerede fiender og nabostater.

Den underliggende årsak har vært ekspansjonstrang gjennom direkte erobring, behovet for politisk/økonomisk dominans eller en kombinasjon av disse.

Gorbatsjov snur dette på hodet, og hevder at Sovjets sikkerhet best kan ivaretas gjennom gjensidighet, dvs at andre staters sikkerhetsbehov tas hensyn til, særlig USA-og hele verdens sikkerhet.

Dette vil få store konsekvenser for militær-politikken. Avgjørelser om nye våpen, og utplassering må baseres på andre kriterier enn utelukkende militær-tekniske og militær operasjonelle kriterier. For det andre betyr det at de politiske beslutninger blir viktigere enn de militær/tekniske. INF-avtalen og forslagene om konvensjonelle styrkereduksjoner i Europa kan ses som resultat av dette synet.

Motstand mot dette synet finnes blant såkalt ortodokse militære som henviser til at Sovjet er et sosialistisk land og derfor pr. defenisjon ikke kan true noen. Det er statenes samfunns-system som avgjør om dets doktriner er truende eller ikke.

5. «Tilstrekkelig sikkerhet»

Begrepet «tilstrekkelig sikkerhet» ble for første gang nevnt på den 27. kongressen. Noen klar defenisjon ble ikke gitt, Gorbatsjov tok ikke opp hva som konkret ligger i uttrykket «tilstrekkelig». En versjon fra sovjetisk hold sier det dreier seg om en dreining bort fra aksjonsreaksjons-politikken over mot en vurdering av forsvars-krav bestemt ut fra internasjonale/globale sikkerhetsbehov.

Andre, særlig militære kretser har en stikk motsatt forklaring. «Tilstrekkelig sikkerhet» impliserer opprettholdelse av paritet, noe man oppnår ved å svare på vestelige militær oppbygging. Disse to forklaringene kommer begge fra autorativt hold og kan derfor virke totalt forvirrende. At Gorbatsjov ikke har gått ut og gitt begrepet en klar defenisjon kan tyde på at han er tilfreds med en slik uklarhet, det gir ham muligheten til å legge det innhold i begrepet som til enhver tid passer best.

En av de hittil klareste offentlige publiserte analyser av begrepet sto å lese i regjeringsorganet Izvestia i august

1987. En sentral forsker ved Institutet for USA-Canada studier, Lev Semeyko angrep kraftig «tradisjonalistenes» militære doktrine. Han hevder at deres linje var å tilstrebe militær overlegenhet. Deres slagord var «mere er bedre». Den nye linja er ifølge Semeyko et oppgjør med den gamle militære doktrina. Han hevder at «tilstrekkelig sikkerhet» bygger på tre sentrale oppfatninger:

- 1. Sikkerhets-spørsmål skal løses ved politiske metoder.**
- 2. Sovjets militære makt skal være tilstrekkelig til å hindre okkupasjon og jage en fiende ut av landet, men ikke så stor at andre stater føler seg truet.**
- 3. En tendens til at marginale forbedringer av militær makt koster stadig mer.**

Vestens opprustning skal møtes med assymmetrisk respons, man skal opprettholde paritet i form av potensielle og evne, men ikke i form av kategorier våpen. USAs SDI skal f.eks ikke møtes med et identisk sovjetisk svar.

Linja er politiske framstøt, i form av nedrustningsforslag og forhandlinger. Målet er gjensidig nedrustning av både strategiske og konvensjonelle styrker, men om nødvendig også ensidige tiltak. Forslagen til Gor-

batsjov i FN om konvensjonelle styrkereduksjoner i Europa, og faktiske ensidige tiltak bidrar til å gi en viss optimisme mht troverdigheten til den nye militære doktrina.

Imidlertid er det i forbindelse med de konkrete tiltak letter å oppdage at den nye politikken møter motstand. Bare få timer etter Gorbatsjovs tale i FN før jul kom beskjeden fra Moskva om at generalstabsjef Akhromeyev hadde gått av, offisielt pga av høy alder og stort arbeidspress, men mest sannsynlig fordi han ikke lengre kunne følge Gorbatsjovs intervensjon i reinte militære operasjonelle anliggende.

De militære liker heller ikke å bruke begrepet «tilstrekkelig sikkerhet», de er istedet svært opptatt av paritet. De hevder at dagens (dvs situasjonen ved inngangen til 1988) er identisk med «tilstrekkelig» og at status quo derfor er best. De militære er imot assymmetri-strategien, det hevdes at nesten alle slike tiltak favoriserer NATO.

Det viser seg at så snart den «nye tenkninga» om sikkerhet blir mer enn bare begreper og teser skjerpes motsetningene til iallefall deler av den militære eliten.

SOVJET

Interessant er det å se at Gorbatsjovs store strategi, perestroika, fra militært hold det siste året bare nevnes i forbindelse med disiplin, moral og holdningsspørsmål. De avviser at perestroika skal ha noe med forsvarsstruktur å gjøre.

6. «Defensivt forsvar»

Sovjeterne har alltid hevdet at deres forsvarsdoktrine er defensiv. Sovjet ville bare reagere med militær makt dersom «sosialismen ble truet». Sjøl om ordlyden i den «gamle» doktrina dersom man legger godviljen til, kan oppfattes som defensiv, var den militære strategien som støttet denne doktrina avgjort offensiv. Og det er den operasjonelle delen av doktrina verden rundt må forholde seg til. Veldig kort inneholdt den konkret følgende retningslinjer:

- I tilfelle krig skal den føres over på fiendens territorium.
- Fiendens land skal okkuperes og fiendens militære styrker skal knuses der.

— Dersom krig truer kan det være hensiktsmessig med overraskelsesangrep eller førsteslag.

Det nye begrepet/tesa som har dukket opp i sovjetisk forsvarsdebatt, «defensivt forsvar» avviker klart fra den gamle doktrina både teoretisk og operasjonelt. Det teoretiske fundament finnes i tesa «tilstrekkelig sikkerhet» Det operasjonelle innhold har følgende hovedtrekk:

— Forsvaret skal ha en styrke og en militær strategi som er tilstrekkelig til å avvise et konvensjonelt angrep.

— Forsvaret skal være slik oppbygd at det ikke er mulig å sette iverk et overraskelses-angrep med massive offensive styrker.

— Man skal kunne stoppe et angrep, holde igjen og presse fienden til grensa, men ikke okkupere dens territorium.

Følges disse operasjonelle retningslinjene opp kan den gjensidige trussel om overraskelses-angrep bli eliminert i Europa. Eksisterende styrker restruktureres, offensive våpen erstattes med defensive våpen.

Hva kan så motivasjonen være for dette skiftet i militær doktrine?

Som vist, delvis militær-politisk, Sovjet søker avspen-

ning i Europa. En taktikk som kan utdype splittelsen i NATO mellom de europeiske landa og USA når det gjelder planer om modernisering av taktiske atomvåpen.

Delvis økonomiske. Sovjetiske analyser konkluderer med at defensive konvensjonelle styrker er billigst.

Det man ser er at «tilstrekkelig sikkerhet» og «defensivt forsvar» tilsammen kan legge grunnlaget for betydelige reduksjoner i de sovjetiske forsvarsutgiftene. Jeg skal kort si litt om opposisjonen mot denne defensive tesa. Reaksjonen har ikke latt vente på seg. De militære hevder:

— **I sovjetisk militær historie har operasjonell defensiv bruk av styrker vært helt utenkelig i krig.**

— **Defensiv er viktig bare for å forberede/regruppere for en kontraoffensiv.**

— **Militær-historien viser underlegenheten til bare defensive strategier.**

— **Det ideologiske argument: Sovjet er sosialistisk og derfor pr.def. ikke aggressivt.**

Konklusjon

Gorbatsjovs «nytenkning» om den nasjonale sikkerhetspolitikken synes å ha som mål å få oppslutning om ett sett av begreper som kan brukes for å rettferdiggjøre doktrinært og ideologisk hans bestrebelse på å få kontroll over forsvarspolitikken og den militære elite.

Tesene har til nå i for liten grad materialisert seg til å kunne spå om hvordan sovjets forsvar vil se ut om 10år, men de antyder noe om kursen for forsvarspolitikken for 1990-årene.

I hvilken grad Sovjet vil gjennomføre beslutninger i forsvars-politikken som representerer betydelige avvik fra tidligere politikk vil avhenge av aksepten av og holdbarheten til de mer kontroversielle ideene innafor den nye sikkerhetspolitiske tenkninga.

Det har stor betydning for de andre politiske programpostene til Gorbatsjov, særlig for hans økonomiske perestroika. Skulle reformene misslykkes, evt skape større problemer (de nasjonale opprørene) står hele Gorbatsjovs nytenkning i fare. Det vil kunne danne grunnlaget for å samle en opposisjon mot den nye sikkerhetspolitikken. ■

ARBEIDERKULTUR

Inntrykk fra en kulturkonferanse

Fagbevegelsens ledere mangler visjoner. — De har ingen ide om arbeidet som egenart som noe verdifullt i seg sjøl, men holder på som om bedre lønn, bedre miljø og bedre standard var det endelige sluttmålet. De mangler en virkelig omfordelings-strategi og de mangler kultursyn. Her presenteres noen inntrykk fra seminaret om arbeiderkultur på «Klassekampens» nordiske kulturkonferanse som ble avholdt i vinter.

Av Nils A. Raknerud

For en tid tilbake kom en arbeidskamerat på Lilleborg bort til meg og fortalte hvor flau han var over Arbeiderbladet — fordi de hadde så mange trykkfeil!

— Også de som skal være arbeidernes egen avis, sa han oppgitt. — De skulle vel kunne gjøre jobben sin ordentlig.

Arbeidskameraten min, Sigurd heter han, var rystet inn i sjela. Det så i alle fall sånn ut.

Jeg husker at jeg tenkte der og da, at jeg var glad Sigurd stort sett holdt seg til Arbeiderbladet. Klassekampen var nemlig også skjemet av uvanlig mange tyrkleif — akkurat på den tida. Trykkfeil skal det stå!

Så langt som Sigurd hadde jeg ikke tenkt. Han var opptatt av sammenhengen mellom trykkfeil og faglig stolthet,

og forventet seg mer av Arbeiderbladets arbeidere.

Noe av det første typografen *Lars Isaksson* kom inn på i sitt foredrag på seminaret «Arbeiderbevegelsen og kulturkampen» — som jeg her skal forsøke å gi noen inntrykk fra — det var den spesielle følelsen han hadde, da han som 15-åring håndterte de store blyformene på Esselte ved Gamla Klara i Stockholm. Stoltheten over å ha gjort sitt første dagsverk, glemmer han aldri.

— Jeg lengtet etter å komme på jobb igjen neste dag, sa han, — og jeg syntes det var kjedelig i ferien.

Isaksson er idag klubbleder ved Svenska Dagbladet og tillitsmann i det grafiske forbundet i Sverige. Men framfor alt har han vært med på å starte en

egen kulturkomite i fagforeningen i Stockholm. Arbeidet er noe mer enn «å gjøre en jobb» — egentlig. Det er noe skapende i det å arbeide, det har med det å være menneske å gjøre. Og derfor har arbeid ikke bare med lønnskamp og arbeidsplasser — men også med *kultur* å gjøre.

— Det er *arbeidet* som har lært meg denne sammenhengen, sa Isaksson, som fikk læringleplass i sin tid fordi han var flink i rettsstaving, og på tross av dårlig karakter i orden og oppførsel.

At kultur henger sammen med arbeid og politikk, var et utgangspunkt for foreningens kulturkomite, som satte i gang for et par år siden med en lesesirkel rundt en tung «mursteins»-roman. Men de studerte også sitt eget fags historie,

ARBEIDERKULTUR

sin egen fagforenings historie, tradisjonene og miljøet, seder og skikker blant arbeidskameratene — ja, til og med snakket på jobben var studiemateriale.

«Det aller første vedtaket fagforeninga gjorde var å ansette en sanglærer, og anskaffe et antall bøker for å opprette et bibliotek!»

Snakket på jobben, de daglige små-historiene og episodene var noe jern- og metallarbeideren *Rolf Utgård* kom inn på i debatten som fulgte etter seminaret. Første gang Utgård skulle være med å skrive klubbens årsberetning, ville han krydre med «små-klassekamper» og andre små-historier fra det daglige arbeidet. Men, fikk han beskjed om, det passet ikke inn i den formen en sånn beretning skulle ha.

Utgård, som i dag er konserntillitsmann i Kværner Industrier, oppfordret forfattere og andre skrivende mennesker til å hjelpe til med å gjøre klubb- og foreningsberetninger mer i samsvar med det levende livet.

Den oppfordringen bringes hermed videre.

Mer om Isaksson: I tråd med sine erfaringer som arbeider og tillitsmann har han sluttet seg til det såkalte Dala-oppropet, eller Dala-opprøret, som nærmest er å sammenligne med Trondheimskonferansen i fjor høst, der Elektrikernes Fagforening koplet sammen 280 opposisjonelle delegater fra 120 fagforeninger over hele Norge.

— Dala-oppropet er ingen parallell til fagbevegelsen, men en del av den, sa Isaksson, som mener fagbevegelsens ledere mangler visjoner. — De har ingen *ide om arbeidet som egenart* som noe verdifullt i seg sjøl, men holder på som om bedre lønn, bedre miljø og bedre standard var det endelige sluttmålet. De mangler en virkelig omfordelingsstrategi og de mangler kultursyn. De begynner mer og mer å ligne politikerne (fra venstre mot høyre) som løper omkring med sine budsjetter og tall og forteller at det ikke lenger er råd til skolemat, bø-

ker, lærerlønninger, hoftleddsoperasjoner, behandling av narkomane, insulin, skuespillere. . . Man sitter igjen med en kynisk innstilling til mennesker og deres innsats, som noe som kun kan verdsettes i kroner og øre.

Isaksson kunne med stolthet fortelle at han hadde lett tilbake i de gamle protokollene i sin fagforening, og funnet at det aller første vedtaket de gjorde var å ansette en sanglærer, og anskaffe et antall bøker for å opprette et bibliotek! (Og så forteller protokollen om «et jævla liv» om hvem som hadde lånt hvilken bok, i tju år. . .)

At partipamper gir deg stryk i oppførelse for deltakelse i Dala-opprop og opposisjonskonferanser, har vi sett på begge sider av Kjølen. Den nord-norske forfatteren og forskeren *Dag Skogheim* gikk et stykke lenger. Med bitende ironi innledet han foredraget sitt med å si at arbeiderbevegelsen — den er, når alt kommer til alt, å sammenligne med et forbryteralbum! En permanent konspirasjon mot friheten. Friheten til Reagan, Thatcher og internasjonal storkapital.

«Det er tvingende nødvendig at arbeiderbevegelsen studerer sin egen historie, sin egen kultur. Vi har ikke råd til å gjøre alle disse dyrekjøpte erfaringene om igjen.»

— Og nå er det på tide at arbeiderbevegelsen aksepterer at vi står i en helt ny situasjon, en ny historisk sammenheng, der kulturens sjel og vesen er å omstrukturere samfunnet. . . sende store grupper av mennesker ut i helt uberegnelige livsforhold, på den måten å legge til rette en morgendag der denne «friheten» er trygget, sa Skogheim.

— Men ledere og tillitsmenn innen arbeiderbevegelsen blir så overrumplet at de begynner å oppføre seg som om arbeiderbevegelsen er en privat bedrift, der de selv er med-direktører, med en glupsk appetitt på markedets tilpasnings-evne.

Men der er intet nytt under solen, sa han.

Etter denne kraftsalven — hele fordraget var forresten en eneste lang kraftsalve, det var som om Skogheim tok tak med tomlene i begge øyelokka dine og sa: Nå er det på tide å våkne — så kommer han inn på hvor tvingende nødvendig det er at arbeiderbevegelsen studerer sine egne erfaringer, sin egen historie, sin egen kultur. Vi har ikke råd til å gjennomgå alt fra begynnelsen av, vi har ikke råd til å gjøre alle disse dyrekjøpte erfaringene om igjen enda en gang! Vi har ikke tid til det!

Dag Skogheim ble av møtelederen presentert som vår største arbeiderforfatter. For undertegnede, som ikke har lest nok til å si om hvem som er størst, var dette møtet med Skogheim en sjelden sterk opplevelse. Han var som et helt erfaringsarsenal i seg sjøl, gående på to bein; et slags batteri fulladet med kunnskaper fra nordisk arbeiderbevegelses historie. Du skjønner at denne mannen har stukket nesa si djupt i det som kunne vært arbeiderklassens historiebok, ned i detaljene til det uskrevene, stolte forbryteralbumet.

— Det er der nede selve kulturkampen utspiller seg, sa han. — Rå og rykende.

Et eksempel på at historien gjentar seg, som Skogheim kom inn på, er at vi nå nok en gang skal akseptere dette som for 50 år siden kaltes nødsarbeid og understøttelse. Den gangen ble veier og gater anlagt og vedlikeholdt, bygg ble reist — for halvparten av hva det kostet, for en skammelig betaling til 45 øre pr. time, til et samfunn som presterte å kalle det understøttelse! I dag brukes finere navn, betalingen har gått opp, men innholdet er det samme.

Denne skamløse måten å løse samfunnets oppgaver på er som et gammelt spøkelse, som reiser hodet igjen, for samtidig å rive ned alt det arbeiderbevegelsen har bygget opp, den gang vi hadde *en viss* kontroll.

Det viser seg nå, at ingen ting av det som ble kalt velferdssamfunnet er konsolidert. Ingen ting av det som ble kjempet fram, kan vi ta for gitt. Og selve hovedspørsmålet: Hvorfor vi i det hele

ARBEIDERKULTUR

tatt fikk en arbeiderbevegelse, ble tatt ut av pensum i skolen så alt for tidlig. Virkningen i samfunnet har blitt deretter. I dag har nesten alt arbeiderbevegelsen står for kommet i miskreditt, havnet i skammekroken, i mange menneskers bevissthet. For, som Skogheim sa: selve basisen i arbeiderbevegelsen er kamp-elementet, enten vi kaller oss sosialdemokrater eller kommunister.

«Måten Dag Skogheim sier «kvæle» på, kan fremkalle pustebesvær hos en hvilken som helst engelsk gruvedirektør.»

Erfaringene ligger der. Der er intet nytt under solen. Og kulturkamp er, i følge Skogheims oppfatning, ikke noe annet enn oppdragelse gjennom kunnskap og viten.

Og Dag Skogheim deler mer enn villig sin kunnskap og viten med andre. Ved Bodø Distrikthøgskole har han deponert et av sine historiske funn: en dagbok fra den første tida med storstilt gruve-virksomhet på Svalbard, håndskrevet av en som sto midt oppi det, i begynnelsen av vårt århundre.

Dagboka forteller om da norske og svenske arbeidere, og engelsk og amerikansk storkapital møttes i is-ødet. Den forteller om kolonimakt-metoder og om en gruve-sjef som omga seg med 5-6 livvakter; engelske, ganske sikkert streikebryter — og de ble meget treffende kalt for huskies.

Nok en utfordring til den som har kompetanse på det kunstneriske: Dagboka er så levende at det mangler bare en dyktig regissør...

Det kom til et oppgjør der oppe på Spitsbergen, og sommeren 1907 lot arbeiderne saken gå til voldgift i Tromsø.

— De tapte på alle punkter, fortalte Skogheim, med gråt-latter i stemmen; — det er så instruktivt at det e'kke sant!

Men saken fikk sitt etterspill. Da den engelske direktøren skulle sør-over etter rettssaken, sør-over til sivilisasjonen med hurtigruteskipet Haakon Adelsten, ble han på kaia overfalt av en av de strei-

ARBEIDERKULTUR

kende arbeiderne, en svenske ved navn Kjellgren. Han var nær ved å kvæle direktøren, som ble blå i ansiktet før noen kom ham til unnsetning.

Måten Dag Skogheim sier «kvæle» på, kan fremkalle pustebesvær hos en hvilken som helst engelsk gruvetjener.

«Alt det spennende skjer i arbeiderklassen, har den store, svenske forfatteren Ivar Lo-Johansson sagt. All dritten skjer der og, sier jeg.»

Mot slutten har jeg lyst til å komme inn på de tankene jeg gjorde meg, foran mitt eget foredrag «arbeiderkultur», som jeg holdt et halvt år før, på AKP (m-l)s arbeiderkonferanse — og sette dette i sammenheng med det som seminaret til Isaksson og Skogheim ga meg.

Stolthet. Du føler en masse stolthet etter å ha vært med på et sånt seminar. Men hvor kommer egentlig stoltheten fra? Hva ligger bak stoltheten? Enten det er stoltheten til en person, en gruppe — eller arbeiderklassen?

Svaret er kunnskap. Kunnskapen om deg sjøl gir deg personlig stolthet. Kunnskapen om jobben du gjør gir deg stolt-

het som arbeider. (Noen ganger kalles det fagkunnskap og yrkesstolthet.) (Ja, du behøver for så vidt ikke være arbeider, til og med skapsprengere og børshaier kan utvikle yrkesstolthet!)

Kunnskap om arbeiderbevegelsen og kulturkampen gir deg klassestolthet. Klassestolthet — et svulstig ord, men likevel: Bak stoltheten ligger kunnskapen.

Vi, kvinnfolka i arbeiderklassen, sa *Taran Sæther* — hun er permittert trikkefører, for tida sydamme på Operaen, og var seminarets møteleder — vi er kanskje de som er minst stolte, men som har mest å være stolt av.

Akkurat. Og hvordan få fram denne stoltheten?

Kjenn deg selv, står det over søylegangen til et gresk tempel. Kjenn deg selv, og du kan vinne tusen slag. Er det ikke det Skogheim vil fortelle oss?

Jo. Men. Det er et men.

Det vil si: det er to men.

Det første er om historisk kunnskap er nok? Verken Skogheim eller noen annen vil påstå at historisk kunnskap er det eneste saliggjørende for arbeiderbevegelsen. Likevel blir det ofte satt nærmest likhetstegn mellom kunnskap om arbeiderbevegelsen og *historisk* kunnskap om arbeiderbevegelsen.

Vil kunnskapen om i går gi oss bedre innsikt i — i dag?

Det andre men'et er: at arbeiderbevegelsens imponerende historie lett kan få en slags gloriens skjær over seg. På tross av all elendigheten. Arbeiderbevegelsen og revolutionen (med t-i) lyser over verden, arbeiderklassen glorifiseres.

Men glories er ikke brukbare. Av måneskinn gror det ingenting, hadde jeg nær sagt. («Av måneskinn gror det ingenting» er tittelen på en berømt roman av Torborg Nedreaas.) Alt det spennende skjer i arbeiderklassen, har den store, svenske forfatteren Ivar Lo-Johansson sagt. All dritten skjer der og, sier jeg.

Og da er jeg inne på Janteloven, som sier at fordi vi blir holdt nede, vil vi holde andre nede. Janteloven gjelder først og fremst i arbeiderklassen. Men enda så mye som denne loven er blitt snakket om og skrevet om — jeg synes vi bare så vidt har begynt.

Og jeg synes ikke vi skal gjøre det behagelig for oss sjøl i en diskusjon om arbeiderbevegelsen og kulturkampen, ved å gå utenom spørsmålet om Janteloven og arbeiderklassen.

Men nå skal jeg gjøre det behagelig for meg sjøl, trække dette spørsmålet ned i hue på deg, kjære leser, og avslutte her. Da har jeg latt mange interessante spørsmål og tema, som ble reist på Isakssons og Skogheims seminar, ligge. Det går flere tog. Det må vi sørge for. Men diktet til Taran Sæther, som hun leste på seminaret, skal med:

Tidlig vakt

Klokka rakk morralyset

Lemmene finner sin plass i kroppen

Blå uniformer slurper kaffe

nikker til hverandre

Skinnene våkner til lyden av den første trikken

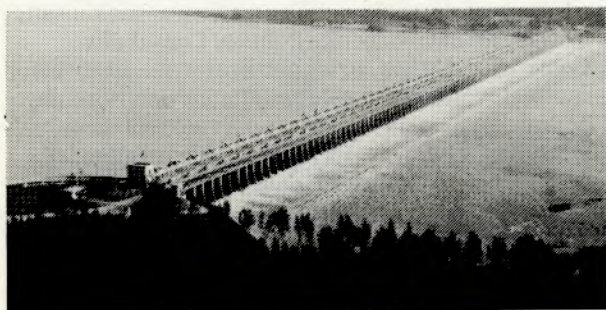
riste nattestillheten ut av jernet

Dagslyset kommer med vaskekonene

på vei til Postgirobygget

En kinesisk miljøkatastrofe

ØKOLOGI

Kina er innstilt på å bygge verdens største dam-prosjekt ved Tre Kløfter ved Changjiang floden (Yangtze). Offisielle tall antyder at en tredjedels million mennesker vil måtte flytte, men de virkelige tallene ligger nærmere en million. I tillegg vil dammen føre til en økning i sykdommer som følger med ferskvann; gjøre lite eller ingenting for å forhindre flom; ødelegge verdifulle fiske og viltområder; og forårsake alvorlige problemer i de nedre områdene på grunn av inn-trengning av saltvann. Videre vil energien som produseres bli brukt til å drive noen av Kinas mest foruren-sende industrier. Kina burde gå foran med et godt eksempel og gå bort fra slike høyteknologi prosjek-ter til fordel for miljømessige og sosialt forsvarlige alternativer.

Av Nayna Jhaveri

Det største, dyreste og potensielt det mest katastrofale dam prosjektet i historien planlegges nå i Kina, med solid støtte fra Verdensbanken. Dammen skal plasseres ved utløpet av de Tre Kløfter ved Changjiang (Yangtze floden: «jiang» betyr «elv»), den tredje største elven i verden. På vei fra det snødekte Tibetanske platå, gjennom det sentrale Kina og før den munner ut i Øst Kina havet ved Shanghai 6300km senere, passerer Changjiang en rekke stryk i løpet av de 650 km mellom Chongqing og Yichang. Her er elveleiet bare omtrent 200 m bredt og kanalen har gravd seg 500-600 m ned i berget omkring. Disse trange strykene utgjør Tre Kløfter, eller Sanxia.

Muligheten for å bygge en dam ved Tre Kløfter har vært diskutert i omtrent seksti år. Opprinnelig var denne dammen drømmen til Sun Yat Sen, grunnleggeren av republikken Kina. I 1920 årene beskrev han i sin bok: «Program for bygging av nasjonen», sin ide om å benytte Tre Kløfter for å skape elektrisitet og bedre seilbarheten langs Changjiang. Tidlige undersøkelser og planlegging ble utført av kinesiske ingeniører så tidlig som i 1930 og 1940 åra. I 1944 foreslo det amerikanske US Bureau of Reclamation et prosjekt som ville generere 10560 MW. Siden 1949 har en mengde undersøkelser i området blitt utført av Changjiang Dalen Planleggings Kontor (CDPK) og Ministeriet for Vann Ressurser og Elektrisk Kraft (MVREK). Dammen er forventet å produsere maksimum 13000 MW elektrisitet, og å koste 15 milliarder Yuan eller omtrent 4 milliarder Dollar. Dammen er lagt ved Sandouping, 40 km. før den massive — og nå operative — Gezhouba dammen ved byen Yichang. Den nåværende planen er å bygge en mellom 150 og 180 meter høy demning. De største fordelene ved denne dammen hevdes å være:

Flomsikring

Produksjon av store mengder «ren» energi
Forbedret seilbarhet langs Changjiang

Motstand

Prosjektet har utløst stor motstand, både internasjonalt og inne i Kina, spesielt i Beijing hvor mange advarer mot farene ved prosjektet. I april 1986 uttalte Qian Jiau, anerkjent professor i økonomi og medlem av det konsultative rådet (Chinese Peoples Political Consultative Conference (CPPCC)), seg mot prosjektet. Behovet for enorme investeringer og de omfattende skadevirkningene på økosystemet gjorde prosjektet uakseptabelt, mente han, og krevde videre for-studier før en endelig beslutning om framtid for dam-planene ble tatt.

Mange kinesiske eksperter har uttrykt bekymring for de svære investeringene, den lange byggeperioden, sedimentasjonsproblemene og deres innvirkning på innlandshavna i Chongqing, vanskene med å flytte folk og også Kinas tekniske evne til å gjennomføre et så massivt prosjekt. Det er også tvil om det er mulig å overholde

budsjettet på 15 milliarder Yuan som Changjiang Dalens Planleggings Kontor lagde i mai 1985. CDPK antyder faktisk at de totale investeringene kan nå opp i 60 milliarder Yuan når kostnadene til et tilhørende varmekraftverk for å sikre stabil strømtilførsel, tas med.

Den kinesiske regjeringa har nedsatt tre ulike organer for å vurdere om dammen bør bygges. Det ene besto av medlemmer av folkekongressen og CPPCC, og der var mange motstandere representert. Videre ble feltundersøkelser utført i mai 1985 av en gruppe nedsatt av CPPCCs økonomi-komite. Hovedformålet var å kartlegge synspunktene til over 400 personer i departementene for økonomisk oppbygging, transport, vannkraft og geologi. I tillegg uttalte noen lokale, regionale og nasjonale ministre seg.

Kampen om prosjektet fortsatte fram til gjennomføringa av en ny studie om prosjektets nytteverdi i juni 1986, denne gangen finansiert av CIDA (Canadian International Development Agency). Denne undersøkelsen skulle fullføres i juli 1987 etter de opprinnelige tidsplanene, men nåværende planer tilsier at det tidligst blir klart høsten 1988.

Nytteverdi-undersøkelsen.

Referanserammene for denne nytteverdi-undersøkelsen ble fastsatt av MVREK i juni 1986. De må forstås dithen at det viktigste formålet var å sikre finansiell støtte utenfor Kina:

«Regjeringa akter å starte hovedarbeidene for Tre Kløfter prosjektet i nær framtid, og vurderer mulighetene for internasjonal finansiering av dette prosjektet. For dette formålet har MVREK engasjert en konsulent til å utarbeide en nytte-verdi rapport av høy kvalitet. Denne rapporten vil være grunnlaget for å sikre assistanse fra internasjonale finansinstitusjoner.»

MVREK slår videre fast at omfattende studier av sakens tekniske sider og behovet for å flytte folk, allerede var utført av kinesiske myndigheter. Konsulentens oppgave ble dermed å samle og presentere resultatene fra alle tidligere undersøkelser, for å «fastslå» Tre Kløfter prosjektets sunne karakter teknisk, økonomisk og finansielt. Videre skulle Verdensbanken, som MVREKs rådgiver, spille en hovedrolle i å koordinere og overvåke studiene.

Sjø om den endelige beslutninga om Tre Kløfter har blitt utsatt, har forberedende arbeid lenge blitt utført av arbeidere som er overflødige etter fullføringa av en annen dam i nærheten — Gezhouba. Dette gjelder arbeid med veibygging, vannforsyning og kraftforsyning til prosjektet.

All sannsynlighet taler for at denne nytteverdi-studien bare vil fungere som sandpåstrøing, med en konklusjon om at det er økonomisk lønnsomt, samtidig som rutinemessige overvåkingsprosesser skal settes i gang for å

reducere skadevirkninge på miljøet. Det må likevel sies å være tvilsomt om små design-endringer på en betongvegg på over 150 meter som sperrer verdens tredje største elv, vil kunne forhindre de miljømessige og sosiale katastrofene som må følge av bygginga av dammen.

Changjiang-bassenget

Changjiang-bassenget er senteret for Kinas jordbruks- og industriproduksjon. Byene langs Tre Kløfter har vokst fram gradvis gjennom årtusener. Changjiang-bassengets sentrale plass i Kinas økonomi burde være argument nok for at man må være svært forsiktig med

ethvert vesentlig inngrep i elvas øko-system og evne til å sikre vannforsyning. Det bor omlag 347 millioner mennesker i bassenget, og de dyrker 24 millioner hektar med fruktbar jord. Jordbruket i dette bassenget har utviklet seg over århundrer og står i dag for over 50 prosent av den nasjonale avlingen av hovedprodukter (se tabell 1). I tillegg til hovedprodukter som korn, ris og bomull, er bassenget også viktig for produksjonen av hamp, oljeplanter, te, tobakk, frukt og andre cash-crops. Videre er estuariet ved elveutløpet ved Shanghai et av de viktigste produksjonsområdene for akvakultur produkter. Og med Sør-Kinas viktigste vannvei, blir Changjiangbassenget av kineserne sjøl kalt for «den gyldne vannveien».

Flomkontroll i Changjiang

Tilhengerne av Tre Kløfter dammen hevder at en av de viktigste fordelene ved den vil være økt evne til å kontrollere flom-problemet som regelmessig truer Changjiangs innbyggere. Gjennom de mer enn to tusen åra mellom Han Dynastiet og Ming Dynastiet, har Changjiang gått over breddene mer enn to hundre ganger. Etter 1860 har det vært seks alvorlige flomkatastrofer i Changjiang-bassenget. Etter den siste alvorlige over-

ØKOLOGI

svømmelsen i 1954, ble det bygd et komplisert nettverk av diker og reservoarer for å kontrollere elva. Likevel utgjør fortsatt oversvømmelser en permanent trussel mot innbyggerne i området.

Flomkontroll-potensialet Tre Kløfter dammen vil ha, vil være begrensa. For det første veit man ikke idag med sikkerhet hvilke tilførsler som utgjør flommens viktigste kilde. For det andre finner vi faktorer som avskoging, erosjon og silting ved ondets rot. Dette er mer grunnleggende enn svakheter i styring av vannføringa.

Undersøkelsen foretatt av CPPCC peker i retning av at Tre Kløfter dammen ikke vil hjelpe noe særlig på flomkontrollen for de midtre og nedre delene av Chiangjjang. Grunnen er at Chuanjiang (som er den viktigste

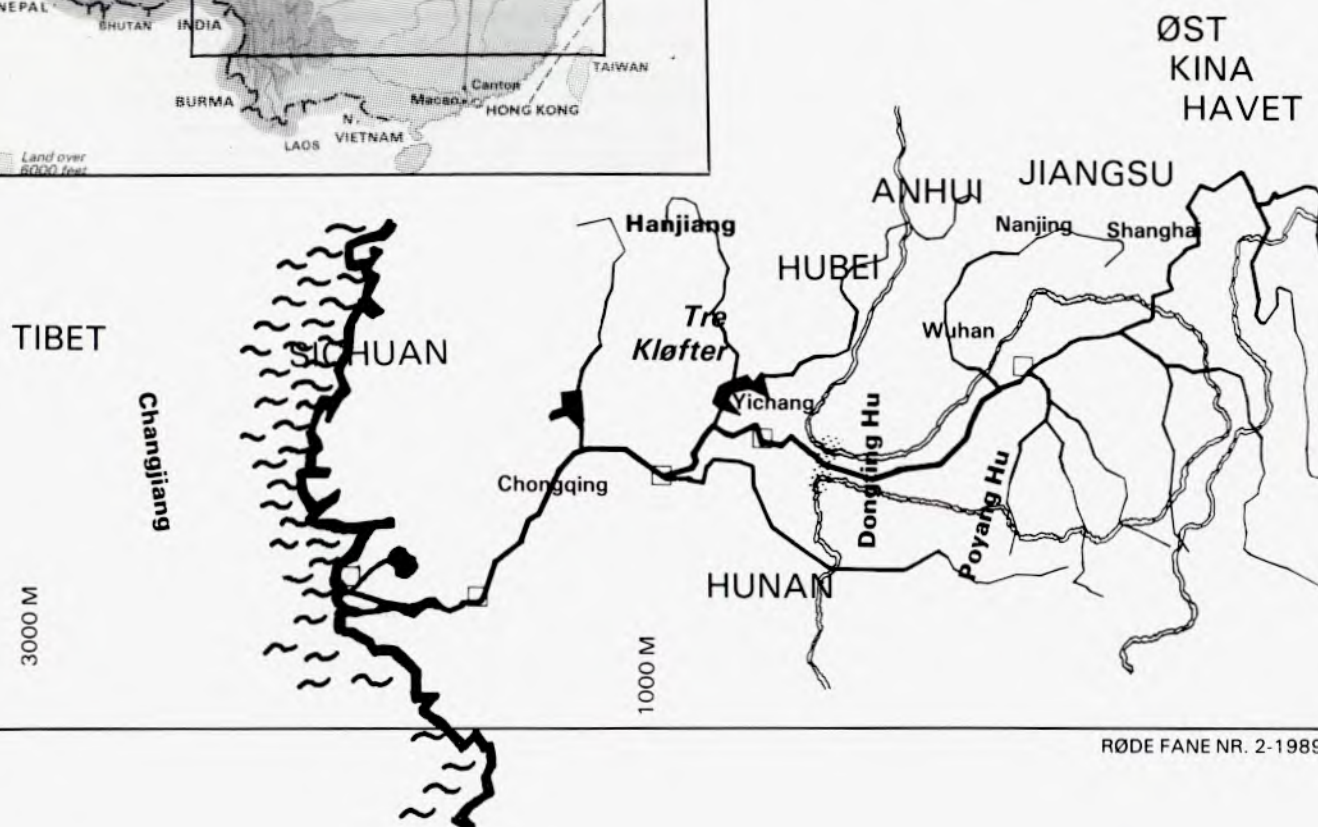
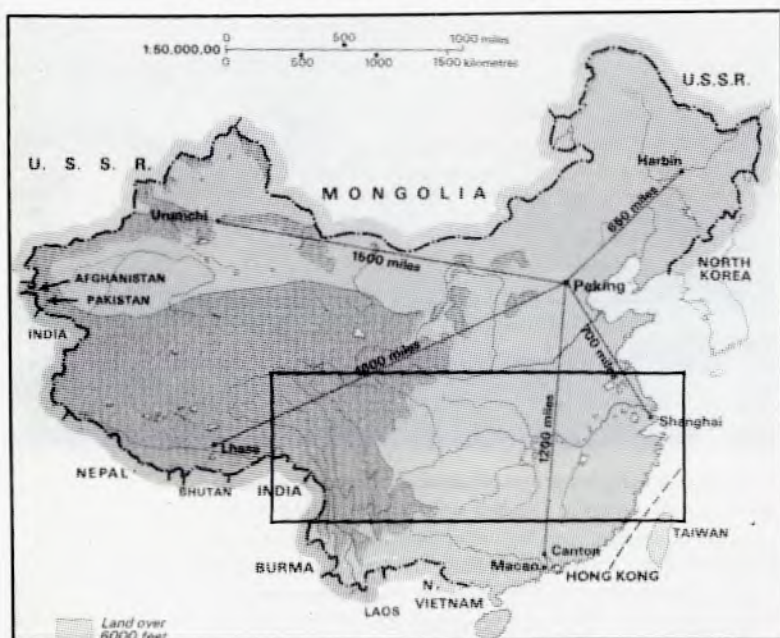
tilførselselva ovenfor dammen) i seg sjøl ikke er noen viktig flomkilde. Stormene i 1984 skapte en katastrofal oversvømmelse i Sichuan, mens Changjiangs midlere og nedre løp forble relativt uberørt. De rekordarta regfalle- ne over Hanjiang og Xiangziyuanli- bassenget i 1954, skapte derimot alvorlig flom i de midlere og nedre delene av Changjiang. Det fins ingen måte Tre Kløfter dammen kan kontrollere tilførselen fra disse tilsigsområdene, rett og slett fordi de ligger nedstrøms i forhold til dammen.

I tillegg kommer dammen til å forverre flomproble- mene i elvene ovenfor på grunn av problemene med igjensilting. Den reduserte vannføringa inn i reservoaret vil føre til økt avsetning av silt i elvene Minjiang og Peiji- ang, som begge ligger ovenfor dammen. (Når elva flyter saktere klarer den ikke lenger å bære med seg de letteste sand og leire partiklene, og disse vil synke ned og avsettes på bunnen). Dette vil føre til at elvebunnen stiger og øke faren for flom.

Kapasiteten til innsjøer som Poyang Hu og Dongting Hu (hu betyr innsjø) til å kunne fange opp og bremse flomvann nedstrøms for Tre Kløfter dammen, har de siste tiåra blitt drastisk redusert, på grunn av økende silting og landgjennvinningsprosjekter.

Silting

Det er altså helt klart at dammen ijkke vil kunne bidra vesentlig til økt kontroll med flom-problemene i Chang- jiang-bassenget. En løsning på dette problemet ligger

ganske andre steder. Det har lenge foregått en dramatisk avskoging i elvas tilslagsområder ovenfor dammen. Dette medfører ikke bare lokale flommkatastrofer, men truer også selve dammen med en tidlig igjensilting, noe som vil redusere dammens levetid vesentlig. Problemet med silting illustreres klart ved Sanmenxia-dammen som ble bygd i det nedre løpet til Huanghe elva på 1950-tallet. Den dammen har nylig måttet gjennomgå omfattende ombygginger, fordi reservoaret er blitt silta igjen så fort.

Dr. Li Jinchang, som er representant ved Kinas delegasjon til FNs miljøprogram, har anslått at den årlige

flom-sesongen, da dammen ikke slipper ut vann fordi magasinene skal fylles. Resultatet blir at siltet fanges opp, og det vil bli en massiv silt-akkumulasjon langs elvebredden ovenfor dammen.

CDPK hevder at nye teknikker som er utvikla ved Gezhouba dammen, vil kunne forhindre siltings-problemer for Tre Kløfter anlegget. Dette er tvilsomt av to grunner. For det første rapporteres det at arbeidere ved Gezhouba dammen er beymra over det høye siltings-tempoet der. For det andre gjenstår det å vise at erfaringer fra Gezhouba dammen er relevante for mammut-prosjektet ved Tre Kløfter.

Grunnleggende fakta om Changjiang bassenget (i prosent av nasjonens total)

Areal	20
Befolkning	33
Dyrket mark	25
Korn produksjon	70
Bomull produksjon	50
Fiske	66
Total verdi av landbruks produksjon	40

transporten av silt i de tre viktigste elvene i Sichuan provinsen, til ca 250 millioner tonn. Dette svarer til ca 5 cm jordsmonn fra 166.000 hektar dyrka mark. Jorderosjon på grunn av avskoging nær de øvre delene av Changjiang produserer mesteparten av dette siltet. En ekspert-komite fra den nasjonale vitenskaps-foreninga forteller om den ekstreme avskoginga i Sichuan. Av de 193 fylkene i provinsen, hadde bare 12 et skogsareal på over 30 prosent av det totale, mens av de 53 fylkene i det sentrale Sichuan, hadde over halvparten en skogsdekning på under tre prosent av landområdene, og i noen tilfelle også under en prosent. Wushing fylke, som er et av de som rammes verst av flom, hadde mer en 10.000 hektar skog tidlig på 1950-tallet, mens denne skogdekninga i 1975 var redusert til 56 usle hektar.

Mengden av sand som tilføres Changjiang hvert år, har også steget merkbart i de seinere åra. Årsaken ligger både i skogs-avvirkninga i Sichuan og i omfattende oppdyrking av bratte fjellskråninger. Avskogingsraten kommer trolig til å øke ytterligere som et resultat av de pågående økonomiske reformene som oppmuntrer profittmotivet. Den gjennomsnittlige silt-mengden økte fra 529 millioner tonn i 1981 til 680 millioner tonn i 1984. En matematisk modell som er utarbeida av det Hydrauliske Forskningsinstituttet, viser at melleom 61 og 67 prosent av elvesedimentene passerer den planlagte dammen. Toppunktet i silt-føring intreffer naturligvis i

Forbedring av navigasjonen?

En annen årsak som er anført for å bygge Tre Kløfter dammen, er å forbedre navigasjonsmulighetene på Changjiang. En viktig hindring for framkommeligheten på elva er strekningen mellom Chongqing og Yichang, som er full av rev og farlige skjær. Det er hevda at damprosjektet vil føre til økt vannstand i dette området, slik at framkommeligheten øker. Det må imidlertid tas med i betraktning at igjensilting lenger oppe i elva vil virke i motsatt retning. Dammen vil bare forbedre framkommeligheten maksimalt 500 km opp for dammen, mens Chongqing som idag er en viktig havn 970 km ovenfor dammen kommer til å bli en fullstendig død havn på grunn av silting.

Neddemming og folkeflytting

Bygginga av Tre Kløfter dammen vil skape et enormt reservoar som vil strekke seg så langt tilbake som til Chongqing havn. Neddemminga av landområder vil føre til at et stort antall mennesker må flyttes. Det er stor spredning på de forskjellige anslaga over antall mennesker som må flytte og kostnadene det vil medføre. Utifra antagelsen om en 150 meter høy dam, har CDPK regna ut at 330.000 mennesker må flytte. På den andre sida har Akademiet for Byplanlegging og Utvikling anslått 860.000 mennesker. CDPK beregner relokalisering-kostnadene til 3.5 milliarder yuan, mens Akademiet anslår fire ganger så mye: 11 milliarder yuan. På grunlag av undersøkelser hos de lokale myndighetene har CPPCC funnet de siste tallene mest realistiske.

Reservoaret vil demme ned 14 fylker, 848 landsbyer og 3214 enkeltstående bondegårder. Omlag 10.000 hektar dyrka mark, 2.300 hektar med appelsin-trær og 800 hektar vanlig skog vil ødelegges. CDPKs tall på 3.5 milliarder tar overhode ikke indirekte tap med i beregningen, som for eksempel tapt jordbruksproduksjon og ødeleggelse av historiske minnesmerker. CDPKs plan er å flytte de fleste av de 330.000 menneskene kortest mulig, slik at de blir bosatt over den nye vannstanden, mens svært få skal flytte til steder utenfor selve reservoarregionen.

ØKOLOGI

Planene sier at omlag halvparten av bøndene som mister jord skal fanges opp av jordbrukssektoren, mens resten skal få arbeid i bygg- og anleggsbransjen, industrien og handelssektoren. Erfaringene fra tidligere mislykka relokaliseringsprosjekter knytta til kinesiske vannkraftprosjekter, og det begrensa potensialet det lokale jordbruket og industrien har til å ta inn nye, tyder på at hele relokaliseringsplanen er ubrukelig. Dermed blir bygging av dammen helt uakseptabelt.

Tidligere relokaliserings-prosjekter lover ikke godt for CDPKs forslag vedrørende Tre Kløfter dammen. Arbeid med å skaffe nye bosteder og arbeid har ofte vært sett på som en nødvendig, men uviktig del av vannkrafts-prosjekter. Dette feltet har derfor fått tildelt et minimum av penger og arbeid. Når problemer har oppstått, har argumenter om klasse-konflikt blitt brukt til å presse igjennom programmene uansett. Innbyggerne har hatt lite å si når det gjelder de nye stedene som blir valgt ut for dem og heller ikke hatt noen mulighet til å kreve økonomisk kompensasjon. De sosiale virkningene av å flytte folk har knapt blitt vurdert. Mange prosjekter har vist seg helt utilstrekkelige når det gjelder det som tilbys av boliger, muligheter for arbeid og inntekt, lokalmiljø og utviklingspotensiale.

I tilfellet med de Tre Kløfter kommer tilleggsproblemet at arealene i regionen allerede er svært tett befolka, og ikke kan ta i mot nytt press fra en økt befolkning. Derfor vil relokalisering i opplandet rundt elva bryte med områdets økologiske bæreevne - forholdene rundt de Tre Kløfter er dårlige nok som de er allerede, etter mange års hensynsløs avskoging, oppdyrking og terrassering. Mye av jordbruket i denne fjellrike regionen drives i bratte skråninger. Flere innhøstninger i året er vanlig. Åkerstørrelsen er svært liten (0.07 ha). Både tilgangen på og forbruket av mat er mye lavere enn i resten av Sichuan provinsen og i Hubei. Området må derfor regnes som overbefolka og degradert allerede i utgangspunktet. Skogsdekninga har gått ned fra 20 prosent på 50-tallet til 10 prosent i dag.

CDPK planla å bruke bare 1.1 milliarder yuan til bygging av nye byer og landsbyer med adekvat boligstandard for dem som ble flytta, mens Akademiet for By Planlegging ser behov for 5 milliarder yuan. Dammen vil ikke kunne motvirke fattigdommen på lang sikt, men bare bidra til å forverre dagens situasjon. Mange av innbyggerne kjenner bare til en måte å leve og arbeide på. Samfunnet og miljøet deres kommer til å bli ødelagt, og dette kan ikke kompenseres med penger. De negative virkningene av prosjektet vil slå inn umiddelbart, mens mange av de påståtte fordelene i beste fall kommer fram 20 år etter at bygginga starter.

De historiske erfaringene i Kina viser da også at folk som har mista livsgrunnlaget sitt på grunn av bygginga av store og middels store dammer ikke har blitt mer velstående, sjøl om de har fått elektrisitet. Flere tiår etter

flyttinga har de fortsatt ligget på en gjennomsnittsinntekt på 200 yuan, noe som plasserer dem i kategorien blant kinas fattige. Flere prosjekter i fjellregionene Dabai og Yimeng viser dette.

På papiret ser relokaliseringsplanene for Tre Kløfter gjennomtenkte ut, men de blir neppe noen gang virkelige. For eksempel blir utviklinga av en salt-gruve ved Tre Kløfter sett på som en mulig sysselsettingskilde for et stort antall relokaliserte. Det antas at man her har salt nok til å dekke hele verdens behov i 30.000 år. Virkeligheten er imidlertid den at saltet ligger for dypt til å kunne utvinnes. Videre vil omfattende forurensing fra en sånn industri ødelegge områdets turist-potensiale. Konkurransen vil også være svært hard fra de allerede veletablerte salt-industriene i Zigong og Leshan.

Ingen utredning har så langt på alvor belyst konflikten mellom å både satse på turisme og på omfattende utvikling av forurensende industri.

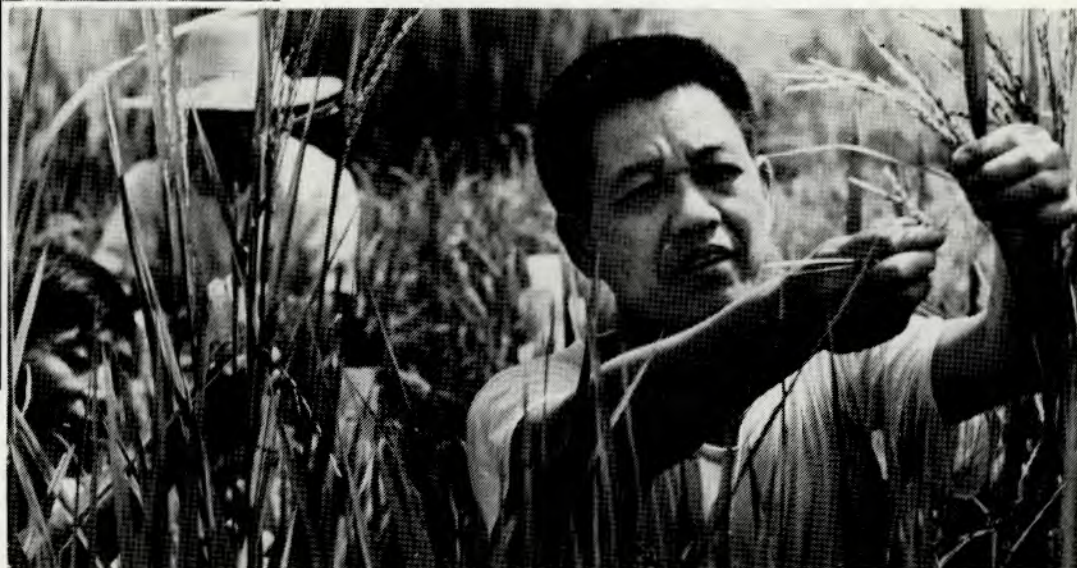
Virkninger for jordbruket

Dammen vil påvirke jordbruket rundt Changjiang både direkte og indirekte. De direkte effektene henger sammen med de økologiske forandringene. Det er ikke gjort noe forsøk på å forstå hvordan grunnvannstanden vil endre seg, heller ikke hvordan tapet av næringsrike sedimenter vil påvirke fruktbarheten i jordsmonnet og heller ikke hvordan saltvannsinntrengning i estuarier (i elvesystemet ved munningen) vil påvirke et kjerneområde i

området ferskvannet klarer å skylle gjennom og øke innregninga av saltvann, og dermed redusere produktiviteten i fiskeriene. Produktiviteten vil svekkes ytterligere fordi vannet vil bli mer næringsfattig, på grunn av at siltet fanges opp i dammen. De økologiske forandringene i elva nedenfor dammen og i estuariet der ferskvann og saltvann møtes, vil være dramatiske. Også på fiskebankene utenfor kysten vil forandringer i saltinnhold føre til endringer i vandringene til de viktigste kommersielle fiskeslagene.

Langs de midlere og nedre delene av Changjiang er fiske en viktig næringsvei. Elva sjøl, sammen med Kinas to

Kinas jordbruk. Dette enda alle disse endringene i økosystemet bare kan ha en effekt: et alvorlig slag mot Kinas jordbruksøkonomi, som allerede er hardt ramma av at jordbruksland forsvinner på grunn av ørkenspredning, jord-erosjon og hurtig vekst av nye byer. Virkninga vil helt sikkert bli en nedgang i en kornproduksjon som allerede er svekket.

Ved den nederste delen av elva vil provinsene Anhui og Jiangsu også rammes. Disse har lenge blitt utvida i Changjiangs sedimentavsetninger. Fire nye fylker har blitt skapt i det nordlige Jiangsu av denne typen «landbygging». Forholdene i disse kyststrøka er gunstige for to og opp til tre avlinger pr år. Dersom dammen blir bygg, kan man forvente at opp til 800 km kyststripe vil gå tapt som en følge av kysterrosjon.

Fiskeriene

Changjiang renner ut i Østkinahavet ved Shanghai. Dette estuarie området står, sammen med kystområdene i Jiangsu, for noen av de mest produktive fiskeriene i Kina. Den reduserte vannføringa inn i estuariet vil redusere

største innsjøer (Poyang og Dongting) og et komplisert nettverk av fiskedammer, står for en stor del av matforsyninga i regionen. Sandouping, stedet der dammen skal bygges, har vært en fiskelandsby i århundrer. Videre så har fiskeressursene utafør sørøstkysten av Kina begynt å tørke inn som et resultat av grov overbeskating og forandringer i miljøet, og dammen vil redusere fangstene ytterligere. I 1976 var mengden fisk og andre ressursen som ble tatt i ferskvann gått ned til halvparten av det den var i 1954.

Dramatiske endringer vil også finne sted ovenfor dammen, ettersom en elv med sterk strøm forandres til et nesten stille reservoar. Det direkte resultatet vil være at minst 60 fiskeslag vil miste livsmiljøet sitt. Strekninga Chongqing-Zigui-Jianglin er et viktig gyte og oppvekstområde for fire kinesiske fiskeslag: *Genopharyngodon idellus*, *Mylopharyngodon piccus*, *Hypophthalmichthys molitrix* og *Aristichthys nobilis*. Alle disse vil forsvinne helt når dammen er fullført. Forandringer i vannføringa nedenfor dammen kan true framtida for flere fiskeslag som ikke bare er sjeldne i Kina men i hele verden, som den kinesiske støren (*Acipenser sinensis*) og

ØKOLOGI

kinesisk «paddlefish» (*Psephurus gladius*), som i dag bare lever i de midtre delene av elva.

Saltvannsinntrøngning

Problemet med saltvannsinntrøngning har vært et omfattende problem i Changjiang estuariet i mange år nå. Så snart dammen begynner å samle vann, vil innstrømmingen av saltvann i estuariet bli enda mer alvorlig, og trengte videre inn i nettverket av kanaler og elver. Allerede nå er saltvannsinnstrømming et alvorlig problem i

tørkeperioder, hvor det påvirker industrielt, jordbruks og husholdningsforbruk av vann i Shanghai, så vel som i områder langs elva i Jiangsu provinsen. Dammen vil også forhindre drenering av forurensning fra Huangpu Jiang som er avhengig av flom effekten fra Changjiang for å fjerne industri og husholdnings avfall. Huangpu Jiang er Shanghais viktigste kilde for vann til jordbruk og industrielle formål. Det finnes åtte vannverk langs elven. Under en periode med kraftig saltvannsinntrøngning mellom vinteren 1978 og våren 1979 ble det målt

klorid konsentrasjoner på henholdsvis 3950 ppm og 3820 ppm ved to av vannverkene. Drikkevann bør ikke inneholde mer enn 200 ppm klorid, risskudd krever mindre enn 600 ppm og generell vanning mindre enn 1100 ppm. Mange industrier ble berørt av hendelsen, blant annet tekstil, matvarer, metallurgi, kjemisk og elektronisk industri. Foreløpige økonomiske beregninger antyder et direkte økonomisk tap for industrien på over 14 millioner yuan. Jordbrukets tap var også omfattende. Med byggingen av dammen kan slike hendelser bli enda mer omfattende.

Dyreliv

Næringsområdene for dyrelivet i Kinas to største sjøer — Poyang og Dongting — som ligger langs Changjiang, har krympet raskt inn på grunn av silting og landgjenvinnings aktivitet. Dongting Hu ble beskrevet av tidligere poeter som «endeløse strekninger av ferskvann». Men denne beskrivelsen holder dessverre ikke lenger stikk. Effekten av begrenset vanngjennomstrømming som følge av oppdemming av Changjiang vil øke det økologiske stresset i sjøene betraktelig, noe som ikke bare vil påvirke det fantastiske dyrelivet, men også den omfattende fiskeriindustrien.

Poyang sjøen, den største i Kina, har en overflod av fisk, skjell og krepsdyr, noe som har gjort den kjent for sin produktive fiskeriindustri (2 millioner kubikk tonn per år). Den er også kjent som naturreservat og er blant annet overvintringsplass for mange sjeldne trekkfugler. Den er en av de viktigste overvintringsplassene for traner; mer enn 95 prosent av verdens ville og utryddingstruede Sibirske traner overvintrer her. Av verdens antatt 4500 Hvit-toppede traner er omtrent 1600 telt i Poyang. Reservatet er også av verdensbetydning for Orientalisk hvit stork, svaner, gjess og mange andre vannfugl. Dammen vil være ansvarlig for utryddelsen av Sibirsk trane, som er et kinesisk symbol på velvære og har blitt omfattende avbildet i kinesisk og orientalsk kunst gjennom tidene.

Kystlinjen og de mange øyene utenfor Jiangsu er naturlige hekkeplasser for 250 fuglearter, blant annet 37 arter omfattet av statlige fredningsbestemmelser som svart stork, hvit stork, mandarin-and og svaner. Halvparten av de rødkronede traner i verden overvintrer i Jiangsus kystområder. Med den gradvise erosjonen av kystområdene vil disse livsområdene ødelegges.

Andre truede og sjeldne arter som bare lever i Cangjiang, som den kinesiske delfinen og den kinesiske aligatoren vil også få sine nærings og forplantningsområder påvirket av endringene i elvens økologi. Livsområdene til alligatoren har nylig blitt redusert i Anhui og Zhejiang og den er nå utryddingstruet. I følge professor Chen Biyu, en ekspert ved Changjiang Alligator Avl senter i Anhui, blir alligatoren drept av kinesiske bønders over-

forbruk av kjemisk gjødsel og landgjenvinningsprosjekter. Det er beregnet at det eksisterer mindre enn 500 individer.

Sykdom

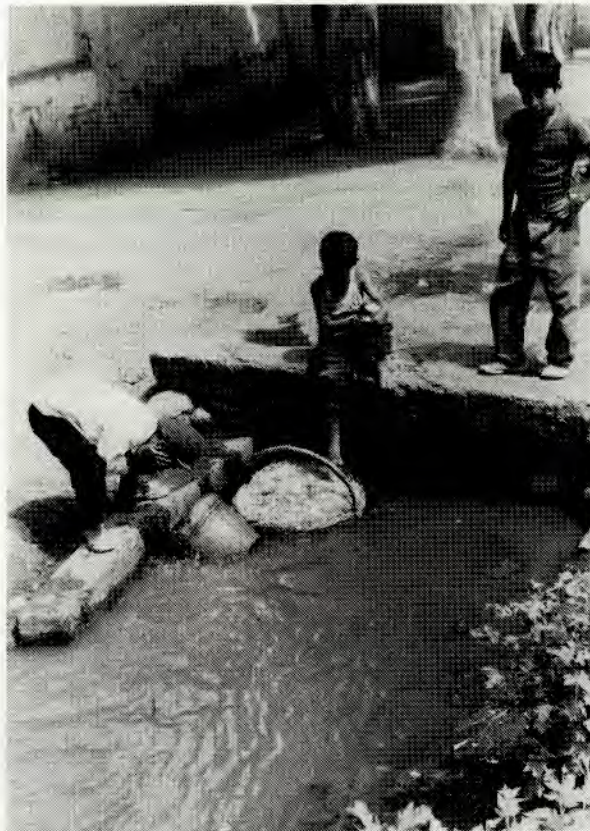
Økningen i vannformidlede sykdommer som følge av store dammer er vel dokumenterte. Det er to viktige sykdommer som vil øke langs Changjiang med byggingen av dammen; shistosomi og malaria. Etter dannelsen av det moderne Kina har det blitt gjort mange forsøk på å kontrollere shistosomi, som fremdeles er fast etablert i store områder langs Changjiang. Omkring 16 millioner mennesker i Hubei og Hunan er påvirket av sykdommen som nå er på vei tilbake. I en landsby i Hubei har 75 prosent av skolebarna sykdommen. Dannelsen av store stillestående vannmasser med en utstrekning på 600 km vil uunngåelig føre til en oppblomstring av antall sykdomstilfeller. I nyere tid har også tilfellene av malaria økt i områdene rundt Danjiangkou Reservoiret (i Changjiang bassenget).

Forurensning

Vannkraften produsert av Tre Kløfter dammen vil bli brukt til å utvikle nye og varierte industrier langs Changjiang, og sette fart både på regjeringens «moderniseringer» og forurensningen, som allerede har nådd kritiske proposjoner. Etter hvert som den Kinesiske regjeringen begynner å innføre strenge reguleringer i de store byene, har noen av de mer forurensende bedriftene begynt å flytte ut på landsbygda. I tillegg vil den reduserte vanngjennomstrømminga nede i elvebassenget svekke utvaskingskapasiteten til elven, mens reservoiret vil virke som en barriere som hindrer fortykning av forurensning lenger oppe.

De store byene langs Changjiang, som Chongqing, Wuhan, Nanjing og Shanghai er av avgjørende betydning for Kinesisk industri. Chongqing og Shanghai er sentra for den kjemiske industrien; Nanjing er et av sentraene for Kinas elektronikk industri. Wuhan har industri innenfor både metallurgi, tekstil, kjemi og elektronikk. Disse industriene, som forøvrig er forventet å ekspandere gjennom moderniseringsprosessen, er også de mest forurensende langs Changjiang.

I dag er bildet svart. Shanghai selv er alvorlig forurenset gjennom Huangpu Jiang og Suzhou elven, hovedsakelig av industriavfall, siden de færreste husholdningene har vanntoiletter. Drikkevannet tas rett fra Huangpu Jiang. I noen elver har allerede fenoler, arsenikk, og kvikksølv konsentrasjonene overskredet sikkerhetsstandardene. Guo Zhizhong, professor ved Hehai universitetet, beskriver Nanjings Qinhuai Jiang, hyllet i klassisk poesi for sin skjønnhet, som en møkkete kloakk, og skylder på de 400.000 tonn med avfall som renner ut i

den daglig. Marin forurensning er så alvorlig i visse områder at antallet økonomisk nyttige marine produkter, som reker, skjell og blekksprut har avtatt dramatisk. Det har også blitt forårsaket alvorlige skader på trekkrutene til fisk i de store elvene.

Disse forholdene kan bare forventes å bli verre etter som fabrikker langs elvene oppmuntres, i og med at elvetransport er en nøkkelfaktor når plasseringen av nye fabrikker bestemmes. Åtte av de fjorten store kjemiske installasjonene som ble importert fra utlandet de siste årene ble bygd langs Changjiang.

Changjiang vil være enormt forurenset ved år 2000 dersom de nåværende forsøplingsproblemene langs breddene ikke løses raskt. Mer enn 20 store og middels store byer ligger langs elven. En fersk undersøkelse antyder at byer langs Changjiangs tilløp dumper 16 millioner tonn flytende avfall i elven hver dag. Selv om det ikke blir noen ytterligere økning i forurensningen, vil elven føre 30 milliarder tonn flytende avfall per år i år 2000. Det rapporteres at 86 prosent av kinas elver allerede i dag er uegnet som drikkevann eller til fiskeavl.

Sannsynligheten for at det etableres tilstrekkelig miljøkontroll til å regulere den industrielle veksten langs Changjiang er små. Selv om den statlige planleggingskommisjonen i mai 1987 annonserte at den ville bevilge

ØKOLOGI

12.5 milliarder yuan for å forhindre vannforurensning de neste årene, er det svært lite sannsynlig at forurensningsproblemene lar seg kontrollere så lett. Siden slutten av 1970 årene og etter de økonomiske reformene, har tusenvis av industrier blomstret på landsbygda og skapt store forurensningsproblemer.

I følge en undersøkelse utført av Jiangsu provinsens miljøbeskyttelses kontor i 1984, ble mesteparten av avfallet fra industrien på landsbygda dumpet uten behandling. I tillegg har den raske befolkningstilveksten i landsbyene og det mangelfulle offentlige avløpssystemet økt mengdene av avløpsvann og kloakk. Dette problemet er ikke avgrenset til Jiangsu. Grunnlaget til problemet ligger i dårlig miljømessig kontroll og planlegging i landsbyer, noe som har ført til en flytting av industri fra storbyene og ut på landsbygda. Elektrisiteten som vil bli tilført mindre byer som en følge av Tre Kløfter, vil sammen med en manglende håndheving av miljølover,

jordskred med byggingen av Tre Kløfter dammen vil også øke risikoen forbundet med transport langs elven. Videre kan slike skred skape tidevannsbølger som kan sprengre dammen.

I følge studier utført av Wuhan jordskjelvforsknings institutt, er det minst 80 store og middels store vannkraftverk som har forårsaket jordskjelv tidligere. Før dammene ble konstruert opplevde noen av disse områdene bare små skjelv eller ingen skjelv overhode. Med hensyn på Tre Kløfter finnes det tre forkastningslinjer i området. Disse linjene går gjennom områdene Lianziyan og Xintan — et område hvor et jordskjelv med styrke 5.1 på Richters skala nylig ble registrert.

En annen viktig fare er at demningen antagelig ville bli et viktig angrepsmål i en krig, og på den måte ødelegge et tett befolket område i Kina.

uunnngåelig føre til en økning både av vannforurensning og andre typer forurensning.

Jordskjelv, jordskred og bomber

Det Geologiske institutt i Sichuan har vist at den geologiske strukturen langs begge breddene av Changjiang er skjør, noen som har ført til mange skred. Over 30 slike har hver ført mer enn 10 millioner kubikk meter masse. De mest alvorlige har skjedd i Lianziyan og Xintan. Flere har spekulert over om skredet i Xintan var en følge av den enorme Gezhouba dammen. Økningen i antallet

Tap av estetiske og kulturelle ressurser

Tre Kløfter vil demme opp et av Kinas vakreste områder og en av landets største turist attraksjoner. Bratte Canyons med virvlende tåke, og flere historiske og arkeologiske områder som er tusenvis av år gamle vil bli satt under vann. Legender og dikt om Tre Kløfter er mangfoldige. De fleste kinesere ser på muligheten til å besøke dette området som en av de største hendelser i livet. På samme måte som med Gezhouba dammen vil nå reisen gjennom slusene i Tre Kløfter bli den eneste attraksjonen ved å reise langs Changjiang. CDPK har foreslått å åpne til-

løpselvene langs Changjiang som turist attraksjoner, men dette vil bare bli en kompensasjon for Tre Kløfter selv, som vil være tapt for alltid.

Utvikling i feil retning

Kinas endelige måle er å «ta igjen» de industrialiserte landene samtidig med at det sosialistiske systemet der fruktene av rikdom fordeles jevnt, beholdes. I dette perspektiv sees Tre Kløfter som et symbol på rask og fruktbar vekst i det 21 århundret. Elektrisk kraft vil sammen med flom-kontroll i Changjiang bassenget legge grunnlaget for omfattende industrialisering og økt produksjon for eksportmarkedet gjennom importert teknologi, og på den måten sette Kina i stand til å nå sitt ambisiøse mål om å firedoble landets Brutto Nasjonalprodukt (BNP) innen år 2000, hevdes det.

Hvilken virkning vil denne typen utvikling ha for velferden til det kinesiske folk og landets miljø? Å øke et lands BNP kan ikke lenger alvorlig sammenlignes med økt velferd. Når en vet at ortodokse BNP-orienterte land som USA og Japan viser tegn på økonomisk sammenbrudd, og at de ikke kan opprettholde sitt overflodssamfunn uten å åpne nye markeder som Kina for å få solgt sin teknologi, synes det håpløst avlegs av Kina å forsøke å følge i samme fotspor.

Tre Kløfter kan forsyne Kina med en overflod av energi, kanskje til og med hjelpe landet til å ta igjen de industrialiserte landene økonomisk, men den vil samtidig øke graden av miljø utbytting gjennom økt konsum, en strategi som på lang sikt ikke er utvikling i det hele tatt.

Det er ikke bare de direkte økonomiske, sosiale og miljømessige virkningene av demningen ved Changjiang som representerer en fare for folk i Kina, men også det faktum at Tre Kløfter prosjektet er selve symbolet på den miljømessig usunne politikken som Kinas ledere nå følger gjennom sin moderniserings plan.

Alternativer

Det finnes alternativer for å skape den samme mengden elektrisitet som Tre Kløfter uten de samme økonomiske sosiale og miljømessige ødeleggelser. Allikevel har ikke «Miljø Påvirknings Vurderingen», utført av CDPK, alvorlig vurdert alternativene til Tre Kløfter dammen. En enormt omfattende forskning har blitt utført av forskningsinstitutter, universiteter og CDPK på den tekniske gjennomførbareheten og konsekvensene av Tre Kløfter dammen de siste 50 årene. Hvis bare halvparten av disse ressursene hadde blitt brukt til å utrede alternativer ville allerede mange prosjekter vært tilstede for å produsere elektrisitet ti en langt lavere økonomisk, sosial og miljømessig kostnad.

En plan kunne være å lage en serie på 10 til 20 min-kraftverk som produserte den samme samlede kraft på 13.000 MW i de øvre delene av tilløpene til Changjiang i Sichuan, Huhei og Hunan, hvor størstedelen av vannkraftpotensialet finnes. Disse ville kreve mindre kapital og ville produsere elektrisitet mye raskere enn Tre Kløfter prosjektet. De kunne også bygges etter hverandre etter som elektrisitetsbehovet økte.

Flomproblemet kan bare kontrolleres gjennom å kontrollere jorderosjonen. Skogplanting og sunnere jordbrukspraksis er det viktigste her. Finansiell og politisk støtte må sikres for de skogplantings prosjektene som er nødvendige. Dette arbeidet må støttes gjennom økte anstrengelser for å håndheve skogbrukslover som kan forhindre rovhogsten som nå foregår i Sichuan og andre steder.

Videre, hvis jordbruk og akvatisk produksjon skal fortsette på et lønnsomt nivå må det sikres at den nåværende produktiviteten i Changjiang bassenget fortsatt kan tilfredsstillende lokale behov, og ikke eroderes vekk innen år 2000.

Det finnes også alternativer til den modellen for utvikling som nå følges i Kina. Tifredstillelsen av behov gjennom miljømessig sunne prosjekter og lav utbytting av naturressursene er en ny utviklingsvei som Kina burde binde seg til og dermed sette et ideal for andre tredje verdens land. Ved å vise omsorg for miljøet vil en slik utvikling øke velferden til et større antall mennesker enn om en bare følger det gamle målet om å konsumere mest mulig.

Konklusjoner

Verdien av en miljømessig påvirknings vurdering av Tre Kløfter er veldig lav. Et prosjekt som i hovedsak vil ødelegge livet som det eksisterer i dag langs Changjiang, for å skape en post-Tre Kløfter framtid er ingen framtid i det hele tatt for det kinesiske folket. Støtte-tiltak og endringer i plan og konstruksjon vil ikke lette noen av disse alvorlige økonomiske, miljømessige og sosiale kostnadene som vil følge av en oppdemming av den mektige Changjiang -kostnader som bare vil bli større for kommende generasjoner.

«Alt har to sider». Hvorfor skulle Kina ødelegge sin framtid ved å bygge et prosjekt som vil ødelegge et helt elvebasseng, når det finnes andre muligheter, muligheter som vil føre til større virkelige fordeler i form av å tilfredsstillende de grunnleggende behov for folket og øke deres velferd? ■

Artikkelen er hentet fra det britiske tidsskriftet Ecologist nr. 2/3 1988, og trykt med tillatelse fra bladets redaksjon. Lesere interessert i notehenvvisninger henvises til originalartikkelen. Tidsskriftet koster 18 pund for 6 nummer i året, og kan bestilles gjennom Narvesen.

FAGLIG KAMP

— ingen fagorganisasjon

Det er en meningsløshet å skille mellom LO og «gule» fagorganisasjoner. LO er den største faglige organisasjonen. Men LO er ingen fagorganisasjon: LO er Norges største politiske parti. Dette LO-partiet utgjør halvparten av det «tohodete trollet»: DNA/LO. Organisasjoner oppstår som redskap for grupper og klassers interesser. I arbeiderbevegelsen er tradi-

sjonen å skille mellom arbeiderpartier og fagorganisasjonen. Partiet er fagorganisasjonens politiske talerør og redskap. Fagorganisasjonen er partiets rekrutteringskilde, organisator, bastion og pengemaskin. Det er viktig å gjenopprette og forstå skillet mellom parti og fagorganisasjon.

Av Anders Frøstrup

Fagorganisasjonen er interesseorganisasjon for arbeidstakere. Det prinsipielle grunnlaget for fagorganisasjonen er:

1. felles interesse i å stå sammen og slåss for bedre lønns- og arbeidsforhold og som en naturlig følge av dette
 2. solidaritet med andre som fører samme kamp.
- Fundament for fagorganisasjonen blir derfor å kjempe og slåss for disse umiddelbare og grunnleggende interessene. Svikter det her går det galt.

LO stryker med glans: LO-ledelsen har gitt opp kampen for lønna, kampen for arbeidsplassene osv. LO-ledelsen forsvarer ikke medlemmenes umiddelbare interesser — de bruker også organisasjonen som redskap mot medlemmene som f.eks. ved innføring av lønnsloven. Fundamentet sprekker og folk får vanskeligheter med å forstå hvorfor de skal være fagorganisert.

En kontrollert fagbevegelse

Fagorganisasjonene er fratatt (med og mot sin egen vilje) mye av sin handlefrihet. Lov og avtaleverket gir fagorganisasjonene trange rammer — LOs fagligpolitiske samarbeid med AP brukes av LO-ledelsen til å fylle mesteparten av ramma.

Fagorganisasjonens avhengighet overfor staten, arbeidsgiverne og AP gjør at medlemmene føler seg som fremmedlegemer i egen organisasjon. En interesseorganisasjon som er avhengig av samfunnets maktsentra, er en klar selvmotsigelse.

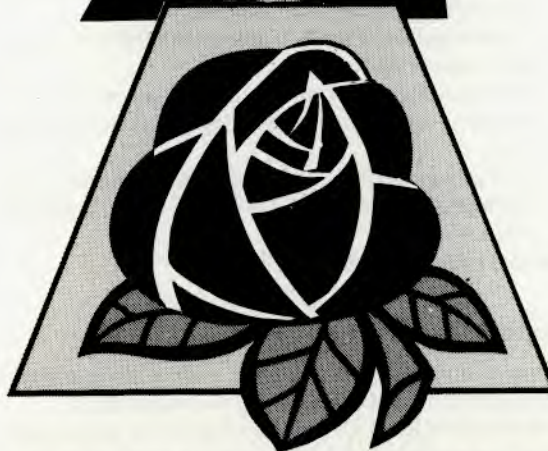
Under innføringa av lønnsloven så vi klart hvordan denne underordninga ble satt i system — et korporativt system. Avtalen ble tredd nedover hue på medlemmene og stortinget gjennom «sonderinger» og avtaler mellom regjering, LO og arbeidsgiverorganisasjonene. Demokrati og avstemming kunne ikke tillates.

Sentralisering gjennom sammenslåing av forbund i LO skjer nå gjennom de nye reglene om valg- og forslagsprosedyrer til LO-kongressen. Demokrati og nærhet mellom grunnplan og ledelse erstattes med rundskriv og direktiver.

Sentralisering av organisasjonsstrukturen i LO betyr sentralisering av makt og beslutningsmyndighet. Dette betyr avmakt for medlemmene. De nye reglene for LO-kongressen baserer seg fullstendig på representativt demokrati: medlemmene velger noen som igjen velger noen som igjen osv. Eller: medlemmene vedtar et forslag som sendes til noen som stemmer over forslaget for kanskje å sende det videre til noen som stemmer over forslaget for kanskje å sende det videre for...

Arbeidet til fagorganisasjonene er mer og mer blitt innretta på «medlemsservice», der forsikringsordninger og annet skal gjøre fagforeningsboka «gullkanta». Lite blir gjort for å styrke lokale ledd i organisasjonen.

Slik blir fagorganisasjonen som interesseorganisasjon omgjort til noe helt annet: et konsern der medlemmene

er kunder og organisasjonen er ledelsen. Som kjent fungerer et konsern best når kundene er passive — sånn også med LO.

LO er seg selv nok

Tradisjonelt ser LO på seg selv som monopolinnehaver av «riktige» tanker og ideer. Resultatet blir liten vilje til samarbeid og en arrogant holdning til andre organisasjoner.

Denne holdninga finnes i forhold til «gule» forbund (alle utafør LO) og overfor de aller fleste interesseorganisasjonene. Et eksempel er LO-ledelsens utkjør i LO-aktuelt mot Bellona og det som i LO-kretser kalles «konkurrerende organisasjoner». Dette er en årsak til at fagorganisasjonene utafør LO idag har en mye større tilgang på medlemmer enn LO, noe FAFO har vist.

Det som er viktig å legge merke til er at denne negative holdninga til andre organisasjoner er parra med en tilsvarende positiv og underdanig holdning til AP og alt

FAGLIG KAMP

som er i familie med dette partiet. Disse to forholda forsterker hverandre: jo hetere ekteskapet blir med AP — jo mer isolerer kjernefamilien LO/AP seg fra omverdenen. Og jo mer man isolerer seg fra omverdenen jo mer avhengig blir LO av AP.

Det er også et hardt konkurranseforhold mellom forbund i LO-familien, som fører til mye bitter strid om medlemmene. Dette har blitt et av de vektige argumentene for å slå disse konkurrerende forbundene sammen i fellesforbundet.

Her ligger mye av grunnen til at LO-ledelsen på mange områder er så baktunge og bakstreverske i politikken. Når man på denne måten gjemmer seg for kvinneorganisasjonene osv. ved å løpe under stakken til Gro — blir resultatet deretter.

Vi kan oppsummere fire viktige negative trekk ved Norsk fagbevegelse som LO spesielt har, med disse stikkordene:

- Fagorganisasjonen svikter sine grunnleggende oppgaver som interesseorganisasjon.
- Fagbevegelsen er underlagt kontroll fra stat, arbeidsgivere og Arbeiderpartiet.
- Arbeidsmåten og organiseringa passiviserer medlemmene og gjør dem til kunder i en serviceorganisasjon.
- LO isolerer seg fra et helt nødvendig samarbeid med levende interesseorganisasjoner og andre fagorganisasjoner.

Heldigvis er ikke bildet bare svart.

Opposisjonen i LO er i vekst

Opposisjonen i LO er i utvikling, etter at all opposisjon var lagt død til jorda i løpet av årene etter krigen.

Hva som skjer i LO er viktig fordi LO er landets største og toneangivende fagorganisasjon. Framgang og utvikling for fagbevegelsen på kort sikt er avhengig av hva opposisjonen i LO klarer å få til.

Opposisjonen i LO har vært en varierende enhet rundt enkelte kampsaker: lønnsloven, tariffoppgjør, mot rasering av arbeidsplasser i by og på land, internasjonal solidaritet, FUF, kvinnekamp, Høst-saken osv. Utviklinga i det siste med lønnsloven, rasering av arbeidsplasser til lands og til vanns, rasering av stadig flere velferdsgoder har ført til at denne enheten har fått mye større politisk bredde enn tidligere.

Opposisjonen har i det siste fått en klar og utvetydig brodd mot Arbeiderparti-ledelsen. Stadig flere tillitsvalgte og medlemmer som stemmer og støtter AP støtter opposisjonen. Svakheten ved denne nye opposisjonen er at den ikke er prinsipiell og organisert, slik at den kan være et klart og entydig alternativ til LO-ledelsens linje. Av enkeltsakene har FUF fått hardest motbør fra LO og DNA-ledelsen nettopp fordi her lå kimen til en plattform for en fast opposisjon. Stikkordet for en slik opposisjon

er kampen for en fri og uavhengig fagbevegelse. Hvis ikke opposisjonen utvikler seg til å bli en slik prinsipiell opposisjon, vil den ikke være istand til å utvikle stadig bedre fagligpolitiske linjer, samordne og informere det opposisjonelle arbeidet og flytte posisjonene framover.

Målet må være å bygge en opposisjon som LO-ledelsen må ta hensyn til og som er så sterk at den ikke lar seg knuse, som har målsettinger, et felles grunnlag slik at den ikke blir et kortvarig fenomen.

Kamporganisasjoner

Til tross for LO-ledelsens totale svikt i forhold til sine grunnleggende oppgaver som interesseorganisasjon, fungerer mange lokale klubber, foreninger og tillitsmannsapparater etter helt andre prinsipper. LOs feil og mangler oppveies for en stor grad av tusenvis av kampvillige og arbeidssomme medlemmer og tillitsvalgte.

I forbunda utafor LO er det i de siste åra ført harde faglige kamper blant lærerne, førskolelærerne og sykepleierne. Disse organisasjonene har en annen og mer åpen arbeidsstil, demokratiet fungerer bedre og har i det hele tatt mye å lære LO.

Både i opposisjonen innad i LO og i mange fagforeninger i og utafor LO finnes det i dag en mengde flinke folk. Folk med lang faglig erfaring. Dette er aktive folk som i dag bl.a. er drivkrafta i opposisjonen i LO, det er kommunister og sosialister, dette er trofaste fagforeningsslitere som kanskje stemmer AP osv. Alle disse menneskene er en kjemperessurs for Norsk fagbevegelse som i dag ikke blir utnyttet på langt nær godt nok.

Denne mengden av flinke folk står i kontrast til alle de byråkratene og pampene i LO og forbunda som langt i fra har fått tillitsvern og jobber på grunn av dyktighet, men på grunn av partibok, forbindelser og smisking oppover i systemet.

Organisering på tvers

Rundt opposisjonen i LO har tillitsvalgte, klubber, foreninger og Samorger hatt kontakt på tvers av den vanlige tjenestevei. Kontakt er også knyttet mellom LO foreninger og forbund og foreninger utafor LO. Dette er posi-

tivt og viser vei ut av den hengemyra det eksisterende faglige apparatet kan være. Denne kontakten bryter også ned LO-ledelsens ide om at det i Norge er «konkurrerende fagorganisasjoner».

Kvinner på gang

Kvinnebevegelsen har ført en ny dimensjon inn i norsk fagbevegelse. Ingen andre bevegelser utafor AP/LO-familien har klart å få såpass gehør for sine viktigste krav. Kampen om 6-timersdagen, mot porno og for kvinnelønna har kvinnene kjempet inn i fagbevegelsen mot menn og mot alle tradisjonene. Kvinnene har også gått i spissen for å organisere og ta kontakt på tvers — også stikk i strid med tradisjonene.

Kampen mot ekteskapet mellom AP og LO

«Fri og uavhengig fagbevegelse» er til nå forbundet med oppropet med samme navn og med kampen mot ekte-

skapet mellom AP og LO. Jeg mener dette er for snevert. FUF må rette seg mot alle typer kontroll og avhengighet av maktsentra i samfunnet.

- mot binding til statsapparat f.eks. gjennom tvungen voldgift, lover som setter fagorganisasjonens hand- lefrihet ut av spill f.eks. lønnsloven.
- mot binding og kontroll fra arbeidsgiverne gjennom paragrafer i hovedavtalen om fredsplikt, mot mulig- heter til å avsette tillitsvalgte osv.
- mot binding og kontroll fra Arbeiderpartiet gjennom det såkalte faglig-politiske samarbeidet. Min påstand er at det viktigste å rette kampen inn på i dag er kam- pen mot bindinga til AP, fordi dette i ekstrem grad hindrer demokrati og massemobilisering — noe som er nødvendig for å oppnå mange andre målsettinger.

Selv om LO avviker endel formelle og politiske bånd til Arbeiderpartiet, er dette ikke nok. Man kan ikke snakke om en FUF uten at LO skifter ham og utvikler seg til en ekte fagorganisasjon ved å prioritere sin grunn- leggende oppgaver: kampen for en lønn å leve av, store sentrale tillegg og arbeidsplasser der folk bor. Hvis LO- ledelsen ikke blir pressa til dette — kan vi ikke snakke om noen FUF.

Snu pyramiden

Arbeiderklassen og andre fagorganiserte skal gjennom en FUF kunne skape sin egen historie. Dette betyr at ar- beidsmåten, organiseringa og demokratiet i LO og andre fagorganisasjoner må innrettes på dette. Den toptun- ge, sentralistiske pyramiden må snus på hodet. Med- lemmene må ha en enkel mulighet til å kontrollere ledelsen gjennom direkte valg, direkte forslagsrett, store ressurser spadd nedover i organisasjonen, et program som er egnet til å forene medlemmene rundt de viktigste sakene.

Fagbevegelsen kan ikke være fri og uavhengig uten at den har kontakt og samarbeid med de organisasjonene i Norge som samler stoff, utvikler analyser og organiserer for å løse arbeidsfolks problemer. Kampen for FUF in- nebærer derfor at fagbevegelsen med en gang må innlede et samarbeide med Bellona.

AKP må ikke erstatte Arbeiderpartiet

I Klassekampen har det stått noen artikler, der overskrif- ten har vært omtrent sånn: «Hvem skal erstatte Arbei- derpartiet?». Ingen av forfatterne har svart åpent at det skal AKP gjøre, men det ligger litt i lufta.

Det er livsfarlig! Ingen skal erstatte Arbeiderpartiet og AKP må være den første til å skille klart og skarpt mellom partiet og fagorganisasjonen. Partiet må stå klart fram på arbeidsplassene og i foreningene med poli- tikken sin. Samtidig må partimedlemmene ha utviklinga av en FUF som mål i det faglige arbeidet. ■

FAGLIG KAMP

AKP-jenter «råtøffe og tåler alt»

Jeg er leder for ei lita avdeling i Handel og Kontor. Da jeg overtok som leder hadde jeg overhode ingen erfaring med å jobbe i fagforening. Likevel blei jeg oppmuntra til å ta lederjobben både av medlemmer og distriktssekretæ-

ren i fylket. Det var mange klapp på skuldra og gode ord om støtte og hjelp både fra den ene og den andre kanten.

Av Ingrid Hardersen

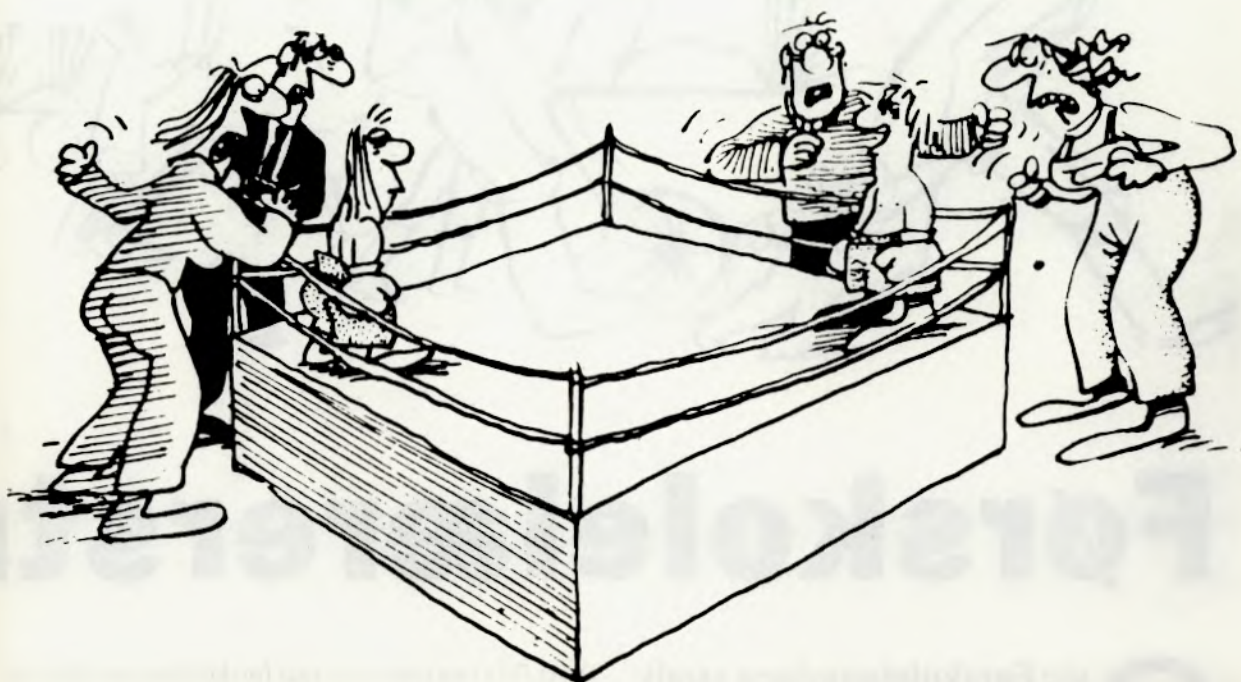
Vi inviterte distriktssekretæren til å delta på de første styremøtene, noe som jeg trodde skulle være til støtte og hjelp for meg. Vel, han blir aldri invitert til å delta nå. Hans «jammen dere må jo skjønne det at» fikk oss til å forstå at vi egentlig skulle være hans alibi for sin jobbing i Handel og Kontor. Etterhvert har vi skjont at han er der for vår skyld, ikke vi for hans skyld.

Styret fungerte etterhvert bra og vi fikk opp aktiviteten i avdelinga. Til å begynne med fungerte vi vel som en «sladreklubb» der vi klaga over hvor jævlig alt var, men vi turte ikke gå ut med våre standpunkt offentlig i avisa. Men vi ble modigere. Vi diskuterer tarriffpolitikk, 6 timersdagen og lokalpolitiske saker og vi tar standpunkt. Men det er ganske slitsomt å være «frontfigur» i avdelinga. Jeg kan fortelle at da vi anmeldte 9 butikker på stedet for brudd på åpningstidsloven og forskriftene til loven fra kommunen, så var det jeg som fikk hetsen. Det som var typiske kommentarer gikk på hvor lite jeg skjønnte og at jeg egentlig burde være hjemme og holdt kjeft. Jeg blei skjelt ut av folk som kom innom min ar-

beidsplass (butikk). Folk nektet å handle med meg osv. Det er ganske jævlig. Men det som har vært mest slitsomt er faktisk at folk høyere opp i hierarkiet later til å tro at om det sitter ei jente som avdelingsleder så er det bra fordi hun har som regel ingen egne meninger og så er hun flink til å administrere. Nå vil jeg presisere at dette er min oppfatning av saken og det kan hende at andre ikke oppfatter det slik.

Skolering i fagbevegelsen

Handel og kontor har et godt utbygd tilbud når det gjelder faglige kurs. All kursvirksomhet er dominert av kvinner. Likevel er de fleste kursledere jeg har truffet, menn. Dette fører igjen til at kursene ikke er lagt opp på kvinners vilkår. Når gruppearbeid blir lagt fram i plenum er det den ene mannen i gruppa som gjør det. Jeg har opplevd at jenter i gruppearbeid har sagt om den ene mannen at «dette kan jo du så godt så du legger det

fram». Eller den andre versjonen «dette kan jeg ta meg av» sa han, «jeg kan dette bedre enn dere og så får vi det greit og oversiktlig lagt fram».

Da er det jo litt herlig at den ene jenta sier «Hvis du kan dette så godt så kan jo vi legge fram gruppearbeidet. Vi trenger trening skjønner du». Mannens tryne blir da langt og smalt (forlenget av haken som falt ned på hans hårete brystkasse) og hans mannlige stolthet og ego til-sølt.

Kursledere (de med tut) leder kursene etter regelen «bryt ned og bygg opp». Jeg har møtt jenter på kurs som har gitt klar beskjed om at de aldri mer kommer til å gjøre forsøk på å jobbe med fagforeningsarbeid mer. Kurslederne bryr seg ikke om at noen drar heim fra kurs med minus i sjøltillit. Det er jo en grei måte å luke ut ugresset på. Som AKPer blir det enda jævlige. Jeg skal ikke bare takle de herskertechnikene som går på meg som jente (det lærer man seg jo i livets lange løp å takle), men alle vet jo at AKP jenter er «råtøffe og tåler alt» og

da er det jo ikke så farlig å drite dem ut.

Etterhvert som jeg har skaffa meg sjøl erfaringer med folk ansatt i Handel og Kontor og med fagforeningsarbeid, har jeg funnet ut at det er utrolig mange fine folk som virkelig er opptatt av medlemmene og av fagforeningsarbeid.

Blant medlemmene finnes det uante muligheter for å få aktive sterke folk. Og da spesielt kvinner. Men for å få disse på banen så må det tas initiativ til for eksempel «bøllekurs». Jeg vet at fler og fler skjønner at dersom noe skal bli gjort så må vi gjøre det sjøl. Vi kan ikke sitte hjemme og vente på at verden skal forandres rundt oss. Det er en utrolig fin oppdagelse for meg å se at jenter vil ha bøllekurs for å tørre å bli med. Jeg trur faktisk vi er på rett vei, men samtidig er vi såvidt kommet igang. Jeg tror at dersom det skal bli noen ordening på problemene så må jentene på banen. Vi skal ikke la oss knekke av hverken mannlige kursledere, mannlige (og kvinnelige) sjefer eller andre. ■

FAGLIG KAMP

Førskolelærerstreik

Oslo Førskolelærerlags streik -førskolelærernes streik høsten 1987, var en fire uker lang såkalt ulovlig streik. Den ble dømt ulovlig i arbeidsretten og på tross av det fortsatte streiken og ble til og med trappet opp. En streik i offentlig sektor rammer ikke arbeidsgiveren på pengepungen, tvert imot, de tjener på den økonomisk -altså var dette en politisk streik.

Av Anne Carlsen

Det er flere ting som særpreger førskolelærerstreiken og jeg vil legge hovedvekten på tre områder som jeg mener var avgjørende for at streiken ble så vellykka som den ble. Som gjorde at ingen klarte å splitte oss, at de aller fleste streikende var aktive på et eller annet felt og at streiken endte med seier. De tre områdene er:

Demokratiet
Kvinneperspektivet
Kulturen

Demokratiet

Helt fra starten ble det lagt vekt på å få så mange som mulig aktivisert på alle plan. Det ble planlagt grupper som skulle ta seg av forskjellige viktige områder både innad og utad i streiken. Ved første opptrapping av streiken lå det klart sju forskjellige grupper som folk kunne melde seg på.

Gategruppa, som ble til 8 grupper etterhvert som streiken ble utvida. De skulle være streikens ansikt på gata, og samle inn penger på forskjellige måter. De delte byen inn i distrikter som de reiste rundt til.

Økonomigruppa, hadde ansvar for hele økonomien under streiken på alle måter.

eiiken

Pressegruppa, hadde ansvar for å skrive leserinnlegg og å følge med i avisene.

Klippegruppa, skulle lese aviser og klippe og montere stoff om streiken som så ble presentert hver dag på streikemøtet.

Propaganda og informasjonsgruppa, hadde jobben med å kontakte andre fagforeninger og informere om streiken.

Støttegruppa, skulle ta seg av tvilere og støtte folk som hadde problemer og syntes det var vanskelig å takle si-

tuasjonen på jobben både med kolleger, assistenter og foreldre. Dette vil jeg komme nærmere inn på under oppsummeringen av kvinneperspektivet.

Kulturgruppa, var drivkrafta i kulturlivet til de streikende og spydspissen i det indre livet i streiken.

Disse gruppene styrte seg sjøl, samtidig som de hadde hver sin kontakt i streikekomiteen. Vi hadde streikemøter hver dag for å få samla folk, holde spirten oppe og få gitt alle den nødvendige informasjon og hilsninger. Det blei 20 streikemøter i alt. Ikke alle medlemmene var i streik samtidig, og medlemsmøtet var streikens »høyeste organ», så vi hadde et medlemsmøte i uka. Medlemsmøtene var stedet der endelige avgjørelser skulle tas.

-oppsummeringer underveis.

-opptrapping, avblåsing

-eventuelle andre aksjonsformer

Vi avholdt fem medlemsmøter. Første uka var det styret i Oslo Førskolelærerlag som leda streiken, men ved første opptrapping ble det valgt ledelse og streikekomitee blant de streikende. Ledelsen besto av seks stykker og komiteen ble utvidet etterhvert som vi trappa opp.

En ting som under en konflikt kan virke som irritasjonsmoment og uvesentligheter, er alle henvendelsene om små ting som enkeltmedlemmer lurar på og kommer med. Vi hadde som utgangspunkt at alle ting folk lurar på er viktige, og tok opp i komiteen eller ledelsen alle spørsmål og forsøkte å svare på alt. Det som er alvor for folk er det viktig å ta alvorlig i forhold til gjennomføringa av en streik.

Vi som satt i ledelsen gikk på limpinnen i begynnelsen og trodde på at det som ble drøftet i uformelle samtaler med motparten skulle være hemmelig, men vi skjønte temmelig fort at det kom ut likevel og at det var viktig at de streikende ikke fikk førsteinformasjon gjennom media, men gjennom ledelsen. Derfor ble alt som skjedde på »ikke-møter» etterhvert referert til de streikende.

En annen ting det var viktig å legge vekt på var at alt som skulle ut offentlig i streikens navn, skulle gå gjennom ledelsen for å sikre at informasjon utad ikke sprakte i flere retninger.

Under hele streiken ble det oppfordra til at folk kom fram med uenighet -få alle synspunkt fram og opp til diskusjon. Det resulterte i at de som var uenige turte å stå fram og hevde det, og det var aldri antydning til buing og piping.

Kvinneperspektivet

I Oslo Førskolelærerlag er 96 prosent av medlemmene kvinner. Streikeledelsen bestod av bare kvinner og streikekomiteen hadde etpar mannlige innslag.

Etter diverse oppsummeringer av streiken kommer vi stadig tilbake til at det er en sammenheng mellom kvinner og demokrati. Streiken var en kombinasjon av

FAGLIG KAMP

demokratisk sentralisme og kvinneopprør, som ikke bare leda til seier, men som også fungerte som en skole i kvinne bevisstgjøring. Som kvinner i omsorgsykker viste vi også evnen kvinner har til å ta vare på hverandre, ha omsorg for hverandre i pressa situasjoner og å ha omsorg på ulike plan.

Et konkret eksempel på det er støttegruppa som jeg nevnte tidligere. Den fungerte sånn at folk som var usikre på om det var riktig å streike kunne komme i et forum og reise og få diskutert sin tvil. Folk som hadde problemer med å få medarbeiderne sine med seg, folk på arbeidsplasser hvor ikke alle sto samla, kunne få råd og veiledning til å takle problemene. Støttegruppa reiste også rundt og oppsøkte arbeidsplasser de hadde hørt hadde problemer, men som ikke kom sjøl.

Som kvinnefagforening i streik tydeliggjorde vi også den evnen kvinner har til å organisere og holde ting sammen. God organiseringsevne har nok også sammenheng med den jobben vi har.

Det skjedde enormt mye med kvinnene og jentene i fagforeninga vår i løpet av streiken. Alt fra å samle penger på gata til å snakke i mikrofonen foran forsamlinger på opp til 1000 mennesker, var med på å bryte en mengde personlige barrierer for folk. Det å ha trua på seg sjøl når man skal uttale seg offentlig på sparket var også en viktig personlig lærdom.

Førskolelærerstreiken var en avprivatisering av kvinners problemer på jobben — mange kvinner har lett for å ta skylda for problemer på sine egne skuldre. Bevisstgjøring av at våre felles problemer var skapt av utenforliggende årsaker førte til en politisering av vanskelighetene. Også mange andre kvinnefagforeninger har nå fått trua på at de kan klare å gjennomføre en streik.

I tillegg var selve grunnlaget for streiken krav som gjelder kvinner. Det var krav som berører småbarnsforeldres hverdag og dermed i serdeleshet kvinners hverdag — hvordan unger kal ha det.

Kulturen

Det siste området jeg skal komme inn på som jeg mener var avgjørende er kulturen. Kulturen var spydspissen i det indre livet i streiken og ble leda og gjennomført av egne krefter. Kulturgruppa fungerte ikke som pausefyll, men engasjerte alle grupper til å bidra med sitt.

Alle fra streikeledelse til gategrupper hadde egne innslag. For eksempel benytta streikeledelsen sitt bidrag til å ta sjølkritikk da vi var blitt kritisert dagen før. Kulturgruppa hadde en ny dagseddel til hver eneste dag. Her var alt fra aktuelt kommenterende sanger til nidvers med ironi og humor. De lå et hestehode foran «massene» til enhver tid, og bidro til å klargjøre problemstillinger og sette ting på spissen på en måte som fikk folk til å forstå ting på en helt annen måte enn et vanlig innlegg i en debatt ville ha gjort.

Den aktive politiske krafta kulturgruppa hadde, bidro til at det i tillegg til kulturgruppa oppstod mye spontan kultur. Alt fra aksjonsteater i salen til sunge innlegg i debatten.

Det bidro også til at ledelsen dikta sanger mens vi var på «ikke-møter» med motparten, og fikk brukt ventetida både til å holde oss våkne og til å lage en situasjonsrapport med rim og melodi. Uten kulturen så nært knytta til og innvevd i streikens indre liv hadde det vært en helt annen streik.

Ledelsen i Lærerlaget

Som alle andre ledelser prøvde de å splitte både ledelsen for streiken og de streikende. De forsøkte å splitte ledelsen ved bare å innkalle lederen for fagforeninga og ikke hele streikeledelsen. De forsøkte å splitte de streikende ved å la kommunen sende ut fire brev til hvert enkelt medlem om at streiken var ulovlig, og at medlemmene måtte oppta arbeidet igjen.

Men vi var mye sterkere og hadde mye mer støtte enn de hadde trodd vi noengang skulle få. Det gjorde dem usikre. Norsk Lærerlag var pressa i forhold til lærernes situasjon og hadde til en viss grad forståelse for vår vanskelige situasjon. Det gjorde at ledelsen i Norsk Lærerlag ikke gikk direkte ut mot oss offentlig. ■

Røde Fane trenger flere abonnenter og vi tror vi lager et politisk tidsskrift som mange fler enn du og jeg vil ha utbytte av. Vi trenger din hjelp for å skaffe disse abonnentene.

Røde Fane er det teoretiske tidsskriftet til AKP (m-l) og innholdet gjenspeiler det teoretiske arbeidet som skjer i og rundt partiet.

Allikevel er ikke Røde Fane et sekerisk parti-blad. Vi serverer ikke «partilinja» først, men prøver å bringe fram mangfoldet av synspunkter rundt uløste teoretiske spørsmål. Samtidig er målet vårt å gi «litt til alle»; det betyr at du alltid skal finne noe som interesserer deg, selv om annet stoff dermed faller utenfor ditt interesseområde.

Røde Fane skrives av folk med forskjellig bakgrunn, og redaksjonen jobber alltid med å gjøre stoffet så lesbart som mulig før det settes på trykk. Vi prøver å popularisere uten å forflåte, for vi ønsker å gjøre viktig

teoretisk stoff tilgjengelig for den jevne politiske aktivist på venstresida.

Med unntak for arbeidet med kvinne-teori, er kampen om ideologien kanskje det området hvor høyrebølgen har drevet den norske venstresida mest på defensiven i løpet av 80-åra. Den ideologiske kampen er imidlertid ikke bare ett av mange kampområder, den bidrar på en spesiell måte til å samle og styrke vestresida. Og «spontanismen» på vestresida det siste tiåret er nettopp et uttrykk for at det teoretiske arbeidet har vært forsømt.

Røde Fane finansieres kun på abonnent-inntekter og med omkring 1100 abonnenter driver vi akkurat på grensen av det mulige. Med flere abonnenter kan redaksjonen gjøre bladet til et enda bedre forum for sosialistisk teori.

Skaff oss en abonnent!

JA FOR FANEN! Jeg vil abonnere på Røde Fane, 6 nummer pr år for 180 kr.:

navn

adresse

sendes til: Røde Fane, Gøteborggate 8, 0556 OSLO 5

Neste nr:
PERU

